

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
USUTEADUSKOND

Annabel Parts

**SURMALÄHEDASED KOGEMUSED JA OMAMÜÜT:
PILOOTUURING KÜMNE INTERVJUU PÕHJAL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja

Roland Karo, *Ph.D*, Tartu Ülikool

Tartu 2022

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	5
Teema valiku põhjendamine.....	5
Töö eesmärk ja uurimisküsimused	5
Uurimismetodoloogia	6
Lühiülevaade probleemi senisest uuritusest	7
Ülevaade töös kasutatud tähtsamatest allikatest ja uurimustest	7
Töö koostamisel ette tulnud raskused.....	8
Töö struktuuri tutvustus.....	8
I TEOREETILINE OSA	9
1. Surmalähedaste kogemuste uurimisest üldiselt	9
Sissejuhatus	9
1.1. Surmalähedaste kogemuste uurimine.....	10
1.2. Surmalähedastes kogemustes kajastuvad elemendid	14
1.2.1. Tugev positiivne kogemus	14
1.2.2. Negatiivne kogemus.....	15
1.2.3. Kehaväline kogemus	16
1.2.4. Tunnelikogemus, valgus tunneli lõpus	17
1.2.5. Elu ülevaade/ Elu panoraamvaade	18
1.2.6. SLKd ja nende elumuutev aspekt	19
2. Surmalähedaste kogemuste käsitusviise.....	20
Sissejuhatus.....	20
2.1 Bruce Greysoni käsitusviis	21
2.2. Russell Noyesi käsitusviis	22
2.3. SLKde uurimisega kaasnev skepsis	24
2.4. Pam Reynoldsi juhtum	25
Kokkuvõte	26
II EMPIIRILINE OSA	27
Sissejuhatus	27
1. Intervjuu andmekogumisviisina.....	27
1.1. Intervjuu valimi leidmine	28
1.2. Ettevalmistus intervjuude teostamiseks.....	28
1.3. Intervjuude teostamine	29
1.4. Intervjuude struktuur	30
1.5. Intervjuudes osalenute andmed	30
2. Termineid	32

3. Intervjuude analüüs	33
3.1. Teksti liigendamise kategooriad	33
3.1.1. Kategooria I.....	34
3.1.2 Kategooria II	42
3.1.2. Kategooria III	48
Arutelu	55
Kokkuvõte	63
Bibliograafia	65
Summary	68

SISSEJUHATUS

Teema valiku põhjendamine

Inspiratsioon töö kirjutamiseks tulenes huvist surmalähikogemuste tagamaade kohta. Nimelt liigub hetkel päris palju informatsiooni surmalähikogemustest ja nende teaduslikest tagamaadest, kuid Eesti teadusmaastikul puudub teadaolevalt informatsioon taoliste kogemuste ning nenede pikaajaliste mõjude kohta. Surmalähedaste kogemuste pikaajaliste mõjude uurimisel tuginesin läänes laialdaselt aktsepteeritud teaduslikule materjalile, kus oli küll hästi kirjeldatud juhtumeid, kuid küsimusele „mis edasi sai?” need üldjuhul ei vastanud, ning Eesti kohta puudus info täielikult. Samas esoteerilised kirjeldused ning teemakäsitlused inspireerisid just uurima inimeste omamüüti, mis siis kaduvuse ja surma ümber keerleb. Ühendades kogemuste kaks poolt, teadusliku ja omatõlgendusliku poole, oli tahtmine leida seoseid kogemuste ning omamüüdi kujunemisel ning seejuures kaardistada tulevase uurimise (magistritöö) jaoks hetkeolukorra kümne intervjuu põhjal, et saada aimu, mida üldse surmalähedasteks kogemusteks peetakse, kuidas surmajärgset mõistetakse ning mil viisil inimesed surmaga seonduvas oma enda kogemuse taustal navigeerivad. Niisamuti ka seda, kas need kogemused omavad reaalselt efekti inimeste igapäevastele tegemistele.

Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Kuigi surmalähedased kogemused on teaduskirjanduses üsna hästi defineeritud ning nende käsitlus on pigem põhjalik, huvitusin just eestlaste kogemustest. Peamiselt seetõttu, et eestlaste surmalähedaste kogemuste (edaspidi SLK) kohta ei ole tänaseks veel teadusmaastikul informatsiooni avaldatud. Veel vähem on käsitletud SLKde pikaajalist mõju. Selleks, et Eesti SLKde teadusmaastikus ilutsevat tühjust kuidagi vähendada, sai töö eesmärgiks välja selgitada mida üldse eestlased surmalähedasteks kogemusteks peavad, kas ja millised on nende kogemuste pikaajalised mõjud ning kuidas neid kogemusi ja surma siis tõekspidamise ja õpitud käitumismustrite najal seletatakse. Kogemuste uurimisel lähtusin üldtunnustatud SLKde käsitlustest, mida on kajastatud teaduskirjanduses ning artiklites. Sealkajastunud informatsiooni võtsin ka eelduseks uurimisküsimuste püstitamisel. Näiteks võtsin kogemuste pikaajalist mõju käsitletavates küsimustes eeskuju Pim van Lommelilt, kes väitis, et inimestel, kellel on olnud

surmalähedane kogemus, kaob surmahirm, sest nähakse, et surm ei ole lõpp (Lommel, 2006: 140). Niisamuti võtsin arvesse ka Jeffrey Longi välja toodud elumuutvusaspekti, mida ta käsitleb ka SLKde tõestusena, kuna tihtipeale võib täheldada fundamentaalseid isiksusmuutuseid. (Long, 2014: 372-380) Uurimustöö eesmärgiks sai teaduslikule materjalile tuginedes leida seoseid eestlaste SLKdega ning tuua välja informantide enese nägemus surmast, mida käsitlesin omamüüdina¹.

Teaduslikust materjalist saadud informatsioonile tuginedes struktureerisin uurimustöö üles järgnevale kolmele uurimissuunale:

1. Milline kogemus inimestel oli olnud ja mis seda põhjustas? Millised elemendid seal ilmnesisid ning kuidas need sobituvad üldisesse SLKde käsitusse ning kas see kogemus mõjutas surmahirmu.
2. Mis informantide arvates üldse saab peale surma? Ja kuidas see on seotud inimese vaimse maailma või tõekspidamistega.
3. Kuidas kandub sealpoolne siis siinpoolsesse? Kas kogemustes nähtu/tuntu najal seostab informant surmaga kindlaid märke või sümboleid, mis võiksid seestvaataja pilgu läbi anda aimu surma (või lõplikuse) olemusest.

Kuigi üks uurimustöö eesmärk oli pakkuda üht võimalikku viisi avada teaduspeatükk, mis käsitleb eestlaste surmalähedasi kogemusi ning sellega kaasnevat, oli töö esmane eesmärk saada kümne intervjuu põhjal põgus ülevaade sellest, mida taolisteks kogemusteks üldse peetakse, ning intervjuude käigus ilmnenu informatsiooni põhjal kavatsen üles ehitada magistritöö ja seada paika selle peamised uurimisküsimused.

Uurimismetodoloogia

Surmalähikogemuste subjektiivsest olemusest lähtuvalt on antud uurimustöö empiiriline ning tugineb intervjuudele ja informantide kirjeldustele oma kogemusest ning nende pikaaegsetest mõjudest. Tegemist oli kaheosalise uurimusega, mille esimeses, teoreetilises osas tuginesin kvalitatiivsele sisuanalüüsile. Töö teises, empiirilises osas tuginesin poolstruktureeritud intervjuudele, mille hilisemalt transkribeerisin MAXQDA tarkvara abil, et neid siis induktiivselt kodeerida. Konventsionaalsele sisuanalüüsile tuginedes otsisin tehtud intervjuudest sarnaseid elemente erinevate kogemuste vahel ning

¹ Omamüüdist täpsemalt empiirilise osa esimeses peatükis.

võrdlusmomenti indiviidi arusaamast kogemusele eelnevalt ning siis kogemusele järgnevalt. Materjale analüüsisin nii individuaalselt kui ka üldistavalt, tuginedes töö esimeses osas väljatoodule, et tuua välja põhilised erinevused teooria ning intervjuudest saadud materjali vahel. Niisamuti lootsin intervjuudest leida surmaga seostuvaid sümboleid ja märke, et siis kogemuste najal uurida ka inimeste omamüüti. Täpsemalt seda, kas ja kuidas inimese arusaam ja teisepoolsuse tõlgendamine siinpoelses kontekstis muutub, kui üldse. Seda siis erinevate märkide, sümbolite ja oomenite näol, mis võiks kogemusest ülekandunud olla. Võrdluseks saan kasutada kahte informanti, kellel teisepoolsuskogemus puudub, et näha, kas kogemus mõjutab kuidagi teisepoolse mõtestamist.

Lühiülevaade probleemi senisest uuritusest

Nagu ka uurimusküsimuste kirjeldamisel juba mainisin on surmalähedaste kogemustega tegeletud küllaltki palju välismaal, kuid teaduslikku informatsiooni eestlaste surmalähedastest kogemustest napib. Peamiselt on Eestis kajastatud SLKde ajaloolist tausta, mis on tõlgitud välismaistest materjalidest, ning kirjeldavaid artikleid, mis neid käsitlusi või kuulsamaid juhtumeid kajastavad on avaldatud erinevates väljaannetes, sealhulgas ka näiteks Delfi Alkeemias, milles puudub igasugune teaduslik väärtus, kuid mis näitab, et mingi huvi taoliste kogemuste vastu siiski on.

Siinkohal mainiksin tänuväärse surmalähedaste kogemuste uurijana ära Karl Käsnapuu, kes taolisi kogemusi Eestis uurib ning on sellel maastikul küllaltki aktiivne, kuid kes ei ole minule teadaolevalt veel mingisugust teaduslikku materjali eestlaste SLKde kohta avaldanud.

Ülevaade töös kasutatud tähtsamatest allikatest ja uurimustest

Peamiselt tuginesin töö esimeses osas teaduslikele käsitlustele ning teadusartiklitele, ning SLK maastiku suurimate nimede artiklitele ning uurimustele. Näiteid toon ka mõnest teisest tehtud uuringust, mille hulgas tõin välja näiteks Michael Sabomi käsitletud naispatsiendi näite ja Pam Reynoldsi juhtumi. Mainitud autorite hulka kuuluvad Jeffrey Long; Bruce Greyson; Raymond Moody; Pim van Lommel; Stanislav Grof; Russell Noyes; Mark Fox ja Carl Becker. Artiklite leidmiseks kasutasin andmebaase EBSCO Discovery, JSTOR, PubMed ning IANDS (*International*

Association for Near Death Studies), lehekülge, milles Jeffrey Long, üks SLKde uurimise nimifiguure, on koondanud olulisemad artiklid ning teemasse puutuvad uurimused.

Töö teise osa tarvis kasutasin empiiriliselt kogutud materjali.²

Töö koostamisel ette tulnud raskused

Teoreetilise osa kirjutamises ilmnenud peamise probleemina tootsin välja kirjanduse legitiimsuse hindamise, sest mitmed SLKde käsitlused on saanud kriitikat just oma pseudoteadusliku tagamaa tõttu. Selleks, et töö teoreetiline osa oleks võimalikult mitmekülgne kasutasin mitme erineva taustaga autoritelt pärinevaid materjale, sealhulgas siis arstide, psühholoogide, antropoloogide ja ka filosoofide materjale. Ühe nimena tootsin välja Stanislav Grofi, kelle raamatus "Viimne teekond: teaduse ja surma müsteerium" oli koondatud hea ülevaade SLKde ajaloolisest käsilusest ning ülevaade ja kirjeldatud materjal tundus olevat pädev. Küll aga on Grofi ja tema järeldusi ning avaldatud materjale palju kritiseeritud.

Niisamuti on paljud olulised teosed avaldatud eelmise sajandi lõpus (1970-1990), aga neid peetakse relevantseks tänaseni ning tsiteeritakse ka hilisemates käsitlustes (Moody, Greyson jt.).

Töö struktuuri tutvustus

Töö ehitasin üles kahes osas, millest esimeses, teoreetilises osas annan põgusa ülevaate kogemustest ning nende uurimise tagamaadest, samuti toon teoreetilises osas välja teadusliku materjali, millele tuginedes analüüsin hiljem töö teises, empiirilises osas teadusmaastikul levivat informatsiooni SLKde kohta kümne tehtud intervjuuga, et siis luua raamistik, milles eestlaste SLKsid analüüsida.

² Lähemalt empiirilise osa esimeses peatükis.

I TEOREETILINE OSA

1. Surmalähedaste kogemuste uurimisest üldiselt

Sissejuhatus

Surmalähedased kogemused on ilmingud, mis hõlmavad nii inimese neuroloogilist, psühholoogilist kui ka füsioloogilist poolt, ning on ajas ja ruumis tuntud erinevate legendide ning müütide taustal. Taolised kogemused ei ole kaugeltki mitte uus nähtus, ning neid on kirjeldatud juba Platoni ajast, kuid viimaste aastakümnete jooksul on SLKd meediakajastuse ning meditsiinisüsteemide arenemisel saanud palju levinumaks kui varasemalt. (Ovens, Cook, Stevenson 1990). Kui 1980ndatel USAs läbi viidud Gallupi uuringu järgi andis oma SLKst teada 4% surmalähedases olukorras olnuist, (Parnia & Fenwick, 2002: 5-6) siis Jeffrey Long on oma 2014nda aasta artiklis toonud välja, et SLKsid on kogenud umbes 17% surijatest (Long, 2014: 372).

Üheks peamistest levimise põhjusteks peetakse asjaolu, et meditsiin suudab praegusel ajal päästa inimesi, kes võibolla varasemalt ei oleks ellu jäänud. (Parnia & Fenwick, 2002: 5) Miks taolised kogemused üldse ilmnevad ei ole veel selge, ning SLKde ilmnemist on kirjeldatud erinevates olukordades. Carl Becker on taoliste kogemuste põhjuste seas toonud välja näiteks uppumisest põhjustatud apnoe, südameseiskumise, ajusurma, või muud olukorrad, kus inimene on realselt olnud hetkeks (või natukene kauemaks) füüsiliselt surnud. Samas on SLKdes ilmnenuid fenomene seletatud ka aju anoksiaga, mis kujutab eneses kudede hapnikuvaegust, ning surmalähedasi kogemusi on võrreldud paralleelselt näiteks kõrgmägedes olemise, anesteesia ning hapnikuvaeguses olemisega. Teoreetiliselt olulise sarnasusena SLKdele on Karlis Osis ja Russell Noyes toonud välja ka paralleele psühhedeelsete ainete, millest enimmainitud LSD, poolt esile kutsutud seisundite ja surijate nägemuste vahel (Grof, 2006: 224). Samas on suur osa SLKdest täheldatud just inimeste poolt, kes on nii-öelda surmaga silmitsi seisnud, sealhulgas kukkumiste tagajärjel (kuigi kogemusi täheldatakse pigem kukkumise vältel), raskelt haiged inimesed, õnnetused jne, kuid ei ole siiski kliiniliselt surnud olnud. (Becker, 1997: 2-5)

Kuigi teaduskirjanduses on SLKdele lähenetud ka kui füüsilistele juhtumitele, mis hõlmavad eneses transtsendentaalsed ja müstilisi elemente, ning ilmnevad üldjuhul

surmalähedastes olukordades, millega kaasneb tugev füüsiline ja emotsionaalne oht (Martial, Charland-Verville, Dehon, Laureys 2018: 2), ei ole tänaseni lepitud kokku üheses teaduslikus definitsioonis. Peamiselt seetõttu, et uuringud, mis käsitlevad sarnaste füüsiliste sümptomite leidmist SLKde ajal ei ole olnud edukad ning kogemuste tekkepõhjused ning nende ette ennustamine, tuginedes füüsilistele nähtustele, on võimatu. SLKde biofüüsiline seletamatus on kulmineerunud olukorraga, kus neid kogemusi ei vaadelda mitte füüsiliste sümptomite ja ilmingute põhjal, vaid tuginetakse fenomenoloogilistele elementidele, mida nende kogemustega seostatakse.³ (Becker, 1997: 3)

Teadusmaastikul ei ole aga peamine vaidlusalune küsimus mitte see, kui tihti need kogemused ilmnevad ja kuidas, vaid nende kogemuste tõlgendamine. SLKsid tõlgendatakse kui epifenomenaalseid hallutsinatsioone, mille on esile kutsunud keemilised protsessid. Samas on teaduslikus tõlgenduses käsitletud neid kui reaalseid transtsendentaalses sfääris toimunud kogemusi, mis kannavad eneses teadmist sealpoolsest. Kogemuse olemuse ning päritolu taustal on siiski põhiline rõhk sellel, kuidas need kogemused mõjutavad inimese psühholoogiat ning elu ja toimuva mõtestamist. (Greyson 1983: 376-377)

1.1.Surmalähedaste kogemuste uurimine

Esimese SLKsid käsitleva uuringu viis 19. sajandi lõpus läbi Šveitsi geoloogiaprofessor Albert Heim, kes kogus mitmekümne aasta vältel kokku eluohtlikes situatsioonides olnud inimeste tunnistusi. (Becker, 1997: 5). Lõviosa nendest kuulusid Alpi mägironijatele, kes olid ronimisõnnetustes olnud, kuid said õigeaegselt päästetud. Tema täheldus, et 95% taoliste õnnetuste läbielajatest kirjeldasid sarnaseid stsenaariume ning ilminguid (kehaväline kogemus, elu ülevaade, aja avarumine, mentaalse aktiivsuse suurenemine jms) sai alustalaks SLKde fenomenoloogilisele uurimisele. (Grof, 2006: 212-215)

SLKde uurimise algusajal läbi viidud uuringud olidki suuresti just fenomenoloogilised ning kirjeldavad, tuginedes pigem kogemustes ilmnenu elementidele, kui kogemuste muudele tagamaadele. Samas oli ka uurijaid, kes üritasid

³ ³Vaata peatükk 1.1

siiski taolisi teoreetilisi raamistikke formuleerida. Üheks teoreetiliseks klassikaks on kujunenud näiteks Edward Clarke'i "Visions: A study of false sight," milles Clarke käsitles surmalähedastes kogemustes ilmnunud fenomene aju funktsioneerimise häiritusega. Ajutegevuse häiritus põhjustab teadvuse muutuseid, mida surijate juures täheldatakse. (Grof, 2006: 223-225)

Kui peale Clarke'i, Heimi ja Pfitseri algset uurimist tundus huvi kogemuste vastu taanduvat, tärkas see uuesti eelmise sajandi lõpu poole, mil Ameerikas ilmus kaks SLKsid käsitlevat raamatut. Üks nendest oli 1969ndal aastal ilmunud Elisabeth Kübler-Rossi "On death and dying" ning teiseks menukiks sai Raymond Moody 1975. aastal ilmunud "Life after Life," mis hõlmas eneses põhilisi SLKsid kirjeldavaid elemente ning kogemuste fenomenoloogiat. Niisamuti seostataksegi just Raymond Moodyt meile tuttava termini "Surmalähedane kogemus" tutvustamisega. Tegemist on siiani mõjuka SLKde uurijaga, kelle fenomenoloogilised käsitlused on tänaseni lääne uurijate tugipunktiks. (Grof, 2006: 234-235).

Lisaks psühholoogilistele ja meditsiinilistele käsitlustele on surmalähedasi kogemusi asetatud erinevatesse kontekstidesse, mis läbi neid siis seletatakse ja põhjendatakse. Niisamuti lähenetakse kogemustele läbi kõikvõimalike (para)teadusharude, sealhulgas parapsühholoogia ja antroposoofia, veel on püütud SLKsid seletada teoloogiliselt ja filosoofiliselt, tänapäeval vaadeldakse neid aina rohkem ka spirituaalses kontekstis.

Parapsühholoogiat võiks siin käsitluses vaadelda kui psüühilist uurimistööd, mis uurib hinge, teadvuse ja mõistuse anomaaliaid, ning sellele peaks lähenema mittemateriaalses kontekstis. Üldiselt keskendub parapsühholoogia füüsilise ja mittefüüsilise maailma vahelisele suhtlusele, ning antud valdkonnas tegutsevates koolkondades levib ka arusaam, et kogu tajutav maailm on lõpuks vaimne, milles teadvus on esmane, ning materia on teadvuse ilming. Samas on parapsühholoogias levinud ka seisukoht, et uurimisel ei tohiks keskenduda nähtustele, mis leiavad aset mõistuseväliselt, kuna mõistus sõltub täielikult ajast. (Rivas, 2016)

Antroposoofilise lähenemisena tooksin siinkohal välja Rudolf Steineri käsitluse uneelamustest, kui surmajärgse elu ettekuulutustest, millest ta pidas loengu 26. augustil 1923 aastal Penmaenmawris. Rudolf Steineri ning tema vaimuteadusliku käsitluse järgi on inimene osa kolmest maailmast: füüsilisest, hingemaailmast või astraalmaailmast ning

vaimumaaailmast, ehk taevariigist. Astraalmaailmas viibib inimene magades, ning seda astraalmaailma on Steiner nimetanud ka vaheetapiks surmajärgsel ajal, kus viibitakse enne vaimumaaailma liikumist, milles asutakse siis surma ja taassünni vahel. Kui inimene läheb läbi surmaväravast, eraldub inimese eeterkeha tema füüsilisest, sinna lõimunud mälestused vabanevad ja inimese ees seisab paari päeva jooksul tema elupanoraam, milles mälestused piltidena valla päästetakse. See lahtilõimumine allasurutud mälestustest leiab aset enne kosmosesse minekut. Surmajärgsuses liigub inimene enda astraalkehaga, mille üheks osaks on hing. Steiner on väitnud, et see, mida inimese astraalkeha väljaspool füüsilist tunneb, saab tuua eeterkeha mõtetesse, mis siis alles surres avalduvad. (Steiner, 2013: 50-60)

Oma kolmandas loengus, 6 augustil 1908. aastal kirjeldas Steiner eludevahelises maailmas liikumist, mis leidis aset mitme tasandi vahel ning mille eesmärk on jõuda siis viimasele – paradiisi tasandile. Lisaks kirjeldab ta astraalmaailmas valitsevat heaolutunnet ühes ülima õnnetundega, milles puudub igasugune huvi ning seotus füüsilise maailmaga. Astraalmaailmas peesitavad vikerkaarevärvilises säras jumalikud olevused ning inglid, kes on Jumala ja inimese vaheliste suhete vahendajaks (niisamuti mainib Steiner ka kaitseingli olemasolu). (Steiner, 1908)

Antud käsitluses esinevad üsna selged paralleelid, mida tõmmata SLKdes esinevate elementide vahele, millest tuleb täpsemalt juttu peatükis 1.2.

SLKde teoloogiline käsitlemine lähtub ideest, et kogemuses kohtutakse millegi kõrgemaga. Kuid selle kõrgema tõlgendamine ei ole kunagi päriselt objektiivne, vaid tõlgenduslik ning tugineb kogeja väärtushinnangutele ning tõekspidamistele. Lisaks sellele annavad kogemused aimu inimolemuse duaalsusest ning vaimu ja keha eraldatusest. (Fox, 2003: 5-6)

Taoliste kogemuste teoloogilisse konteksti asetamine ei ole kuigi lihtne, kuna nende kogemuste olemuse defineerimine ei ole ühetine, ega ole selge, kas tegemist on siis religioossete kogemuste või näiteks paranormaalsete nähtustega, mida parapsühholoogias käsitletakse. Kuna need piirid on hägused, on teoloogilist diskussiooni kogemuste üle olnud väga vähe, ning teoloogiliselt on kogemustele lähenenud vaid mõned üksikud uurijad, nende hulgas ka Johann Cristophe Hempe. Sakslasest luteri pastori antud teemat käsitlev ”To Die is Gain” ilmus inglise keeles aastal 1979ndal aastal, milles Hampe lähtus kogemuste kirjeldamises pigem nende olemusest ning seletas SLKsid surma

seespoolse nägemise ja enesest põgenemisega, mille all mõtles ta tõenäoliselt kehaväliseid kogemusi. Niisamuti kirjeldas ka teisigi elemente,⁴ ning juhtis tähelepanu nende kogemuste transformatiivsetele aspektidele, mis hilisemalt vaimulikele nende töös ja hingehoius abiks võiksid olla. (Fox, 2003: 55-62)

Teoloogiliselt lähenes kogemustele ka teine sakslane Hans Küng, kes küll erinevalt Hampest keskendus nende kogemuste teoloogilisse konteksti asetamisele, kuid mille raames käsitles ta vaid igavest elu. Künigi puhul tootsin välja ka tema kergelt skeptilise suhtumise SLKde uurimisse. Kuigi ta ei kahelnud kogemuste tõelisuses, väitis ta, et neid ei saaks pidada piisavaks põhjenduseks lõplike järelduste tegemisel, kuna informandid küll kogesid suremist, aga keegi ei surnud päriselt. (Fox, 2003: 63-65)

David Tracy ja Carol Zaleski on taolisi kogemusi ning sealt tagasi tulemist seostanud veel patu ning andekssaamisega, milles kogejad tunnevad, et saavad oma patud armastuses andeks, et siis uuesti naasta ning lunastatuna edasi elada., kristlikus kontekstis on SLKsid tõlgendatud kui rasket läbielamist enne tõelise õndsuse saabumist. Samas on religioosne kirjandus kogemuste õndsakstegevat aspekti ka kritiseerinud, kuna see sümboliseerib mõneti ideed "odavast armust," ning toidab ideed liigkergest pattude andekssaamisest. Samas on täheldatud, et kogemusest tagasitulnud on mõistnud oma pattu ja elavad edasi vagaduses ning püüdluses käituda õigesti ja paremini. (Greyson, 2006: 409-410)

Kehaväliseid kogemusi (OBE – inglise sõnadest *out of body experience*)⁵ on seotud ka Tiibeti surmaraamatus kirjeldatud bardokehaga, mis tõestab nende kogemuste pikaaegset ilmnemist ja nende seotust surmaga ka läänest väljaspool. Bardokehade idee tuginedes jätab surija surmahirmus minestanuna maha oma *chönyid bardo*, et siis ärgata *sidpa bardos*. Bardokehad ei ole seotud mateeriaga ning nendega seostatakse mitmeid nn erilisi võimeid, nende hulgas vabalt liikumine ka läbi takistuste ning rändamine mistahes paika maailmas. (Grof, 2006: 241). Hinge vabalt liikumine ning kehadeväline rändamine on taaskord sarnane SLKdes esinevatele elemenidele. Eestis on bardokehade ning SLKde kõrvutamise tegelenud Karl Käsnapuu, kes oma bakalaureusetöös vaatles Tiibeti surnuteraamatut läbi SLKde uurimises kasutatava heuristika. (Käsnapuu, 2015)

⁵ Vt alapeatükk 1.2.3

1.2. Surmalähedastes kogemustes kajastuvad elemendid

SLKde kirjeldamine biofüüsiliselt on keeruline, kuna reeglina leiavad need aset spontaanselt ning mittekontrollitud tingimustes, mistõttu napib tänasel päeval veel piisavast informatsioonist kogemuste biofüüsiliseks kirjeldamiseks. Seetõttu defineeritakse neid tavaliselt neis esinevate elementide kaudu, mis küll ei ilmne kõigis kogemustest ja reeglina mitte iga kord, kuid neid elemente esineb piisavalt, et neid võiks SLKdega usaldusväärselt seostada (Grof, 2006: 235). Moody, kelle käsitus surmalähedastest elementidest on saanud lääne uurijate üldtunnustatud alustalaks, on toonud välja 15 erinevat elementi, mille korduvust ta oma uuringus täheldas. Uuring ise koosnes 150 kooma üle-elanust, kes siis oma mälestusi kirjeldasid. Järgnevalt toon välja kuus enimesinenut:

- 1) Ülevoolav rahu- ja heaolutunne.
 - 2) Kehaväline kogemus.
 - 4) Elu ülevaade või panoraamvaade.
 - 5) Tunnelikogemus.
 - 6) Surmahirmu taandumine.
- (Martia, et al., 2017: 4)

Kuna üldises käsitluses on elemendid omavahel seotud, käsitlen neid kirjelduste järgi, mille on toonud välja Stansilav Grof, Bruce Greyson, Raymond Moody ja Pim van Lommel. Elemendid ja nende esinemine võib olla, ja päris tihti ongi kombineeritud, mistõttu lähtun nende seletamisel peamiselt esinevate kombinatsioonide või kronoloogilisest järjestusest.

1.2.1. Tugev positiivne kogemus

Kuigi SLKdega seoses on kirjeldatud ka negatiivseid kogemusi, mis meenutavad pigem õudusunenägusid, on lõviosa kogemustest siiski positiivse mõjuga (Parnia & Fenwick, 2002: 6), milles kirjeldatakse tihti lausa eufooriliselt positiivset ning tihtipeale ka ülevoolavat joovastust ja õnnetunnet. Taoline õnne, harmoonia ning olemistülendav armastustunne on tihtipeale lausa seletamatuna kirjeldatud, ning see asendab esialgse paanika ning hirmutunde. Niisamuti kaob kogemustes igasugune valutunne. (Lommel, 2006: 139-140)

Oskar Pfitser käis tugeva positiivse efekti seletamiseks välja idee, milles inimese teadvus iseennast kaitsma hakkab, ning paanika ning ärevuse siis positiivseid mõtteid genereerides heaolutundega asendab. Samas seostab ta taolist joovastustunnet arhetüüpselt ka sünnimälestusega, täpsemalt just selle momendiga, mil kõik on ümbritsevana ideaalses bioloogilises ekviliibriumis. Niisamuti võib surm tähistada arusaama piina ning kannatuse lõppemisest ning heaolutunne kaasneb selle mõistmisel ja aktsepteerimisel hetkel, mil selle kannatuse katkemist täheldatakse. (Greyson, 1983: 377-378)

Taoliste positiivsete tunnetega, mis on lausa nii ekstaatiliselt, et neid on võimatu sõnadega seletada, kaasnevad tihtipeale nägemused taevast, paradiisist ning muudest ilusatest maastikest, mis seda harmoonilist olekut veelgi ilustavad. Seda eufooriat seletavad kogemuste suhtes skeptilised olijad endogeensete opioididega (Jansen, 1990).

1.2.2. Negatiivne kogemus

Kui positiivseid kogemusi seostataksegi pigem taevaste sfääride, paradiisi ning taevavärvadega, viivad negatiivsed kogemused surija vastavalt põrgusse, valulikesse paikadesse või muusse rõhuvasse olustikku. Negatiivsed kogemused hõlmavad tihtipeale sarnaseid elemente, kuid nendega kaasnev tunne ei ole nii positiivne ning positiivsed tegelased ja paigad on asendunud rõskete ning inetute kirjeldustega. Neid negatiivseid kogemusi on niisamuti kategoriseeritud – seda Greysoni ja Bushi poolt seal esinevate negatiivsuste põhjal. Esimene kategooria hõlmab eneses pigem meeldivat kogemust, st, et kogemuses kajastuvad elemendid ei ole küll negatiivsed, kuid inimene tunneb kogemuses navigeerides masendust või tühjust. Teine rõhuv kogemuskategooria kujutab endast teadlikkust, et eksistents on lõppenud ning peamiselt tuntakse just mõttetust eksistentsi ees, kuna tajutakse materiaalselt maailma ning selle tühisust. Kolmandasse kategooriasse, õnneks kõige harvemini esinevasse, loetakse põrgulikud stseenid, milles esineb piinamist, põrguolendeid ja ebameeldiva olemisega tegelasi ning müra. ⁶ (Greyson & Bush, 1992)

⁶ Taoline negatiivne kogemus ilmnes informandil M3.

1.2.3. Kehaväline kogemus

SLKdega sostatakse tihti peale just kehast väljumise kogemust, milles surijad kirjeldavad oma elutu keha tajumist väljast poolt, üldiselt kas keha kohalt või kõrvaltvaatajana. Vahepeal kirjeldatakse ka võimet rännata läbi seinte ja korruste. OBEdel vältel suudab inimene meeltevälise taju abil kogeda end ümbritsevat keskkonda. (Grof, 2006: 242-243)

OBEdel erakordsus seisneb asjaolus, et kehaväliselt tajutut on võimalik tõestada. Tõsi, mitte küll kehavälist kogemust ennast, mis on ikkagi isiklik, kuid tõestada on võimalik seda, mis on kogemuse ajal ruumis toimunud ühes surma ja elustamishetkega. Hea näide tõestatavatest kogemustest on operatsioonid, mille ajal aset leidnud juhtumeid saavad mingil määral tõestada arstid ja õed. (Lommel, 2006, lk 139)

Illustreeriva näitena tooksin siinkohal välja ühe 42. aastase naispatsiendi juhtumi, mille on kirja pannud Michael Sabom oma teoses "Recollections of Death". Missourist pärit naispatsient kirjeldas oma 1972. aastal aset leidnud seljaoperatsiooni, mida ta siis kehast väljas olles operatsioonisaali laest vaatas. Nimelt oli naise süda operatsioonil seiskunud ning teda oli tarvis elustada. Hilisemalt suutis ta aga kirjeldada opisaali (rohelist tuba) ning meditsiinitöötajaid tegutsemas. Operatsioonijärgselt suutis naine tuvastada ka kirurgi, kellega tal puudus igasugune operatsioonieelne kontakt, kuid kes oli suurema osa operatsioonist tegutsenud. Eelnevalt pidi see olema teise kirurgi ülesanne. Niisamuti suutis naine kirjeldada näiteks operatsioonilaua positsiooni, näiteks abilaua positsiooni ning asukohta. Nende kirjelduste toetus kinnitas antud olukorraga seotud olnud medõde. (Sabom, 1982)

Veel tooksin kehaväliste kogemuste toetamiseks välja Ken Ringi uuringu, mille eesmärk oli uurida pimedana sündinud inimeste kogemusi ohuolukordades, mil nende teadvus kehast lahkub. Huvitavalt kombel on pimedana sündinud inimesed, kes ei ole elus midagi suutnud näha, kirjeldanud täpselt operatsioonisaalis toimunut ja sealseid elemente. (Ring & Cooper, 1997)

Kehavälisust on käsitlenud ka näiteks Moody, kes seob SLKdega reisinarratiivi, mis algabki just füüsilisest kehast eraldumisega. OBE vältel navigeerib eraldunud teadvus ümbritsevas keskkonnas edasi, olles seejuures teadlik ümbritsevas toimivast. Üldjuhul lõppeb "reis" kehasse tagasitulemisega. Taolist kehavälisust on võimalik esile kutsuda ka tugevate meditatsioonide, psühhoteraapiaga, psühhedeelikumidega. Kuid OBEd

võivad esineda ka spontaanselt. (Moody 2013, 368). Taolisi kogemusi ei saa võrrelda pelgalt hallutsinatsiooniga või pettekujutelmaga, kuna nendes sisaldub reaalne objektiivne väärtus (Lommel, 2006: 139-140).

Bruce Greyson kirjeldab OBESid, kui viisi eitada iseenese seotust sureva kehaga ning tõmbab paralleeli depersonalisatsiooni ning kehavälisuse vahel. Taoline rollivahetus ohvriolukorrast rahulikuks pealtvaatajaks on Greysoni arvates inimese kaitsemehhanism. Samas võib kehaväliseid kogemusi vaadelda ka kui püüdu sureva keha taustal säilitada ajutegevust ning sellega kaasnevat tunnetust olemisest. Sellisel juhul on tegemist kaitsekonstruktsiooniga, mille inimene ise enesele loob. Kontrolli kaotamine olukorra üle, mis SLKdega tahes-tahtmata kaasneb, võib sundida inimest pöörduma idee poole, kus on võimalik toimida ka kehast sõltumata. (Greyson, 1983: 377-378)

Kehasse tagasipöördumine on aga patsienditi erinev. Mõned avastavad ühel hetkel, et on tagasi oma kehasse jõudnud, samas kirjeldavad teised, et on kehasse tagasi pöördunud omakste heameeleks, keda siis teispoolduses kohatakse, kuna neil olevat selles maailmas veel lõpetamata tegemisi. Samas on mõned patsiendid saanud võimaluse valida, kas pöörduda tagasi või jääda valgusesse. Üldiselt on tagasipöördunud teinud otsuse tagasi tulla lähedaste nimel, tihtipeale just laste jaoks. (Moody 2013: 370)

1.2.4. Tunnelikogemus, valgus tunneli lõpus

Üks enimesinevatest SLKdega seostatavatest kirjeldustest on tunneli või leetri, peamiselt pimedas tunneli läbimine või seal viibimise tunne. Üldiselt on surijaid juhatamas kas valguskiir või valgusolend, samas võib soe ja kutsuv valgusallikas iseenesest juba juhatav olla. Niisamuti seostatakse selle valgusega juba eelnevalt kirjeldatud õnnetunnet, eufooriat ning ülevoolavat positiivsust, mida on keeruline sõnadesse panna. Tegelikult isegi et võimatu, kuid valguses tuntakse rahu, rõõmu, mugavust ja armastust, mida kiirgab tihtipeale mingit sorti valgus või valgusolend. Valguses, mille poole liigutakse, kirjeldatakse tihtipeale olevat lähedasi, kes on juba siit ilmast lahkunud või muid valgusolendeid. (Moody 2013: 370)

Valgust, mille poole liigutakse, seostatakse tihtipeale jumalaga (st. Jumalik kiirgus, inglid), millega on võimalik telepaatilisel teel suhelda. Vahepeal kirjeldatakse sealses valgustuses toimuvat kui elumoraali hindamist ning elust ülevaate andmist, samas esitab see valgus ka küsimusi ning põhiline rõhuasetus hindamisel on inimeste võimel

armastada ja abistada. Kogu see "kohtumõistmisprotsess" hõlmab ilmselgeid sarnasusi religioosse eshatoloogilise kohtumõistmisega, mida seostatakse surmajärgsusega. (Grof, 2006: 244)

Mitmed teadlased, nende hulgas ka Becker, on tunneli läbimist ning valguse poole liikumist seostanud holotroopsetes seisundites perinataalsel tasandil toimuva nähtusega, mistap võiks tunneli läbimist ja valguse suunas liikumist mõista ka kui kiirendatud sünniprotsessi, mis arhetüüpselt võib märkida kehastunud olekus kehastumata olekusse liikumist nagu ka prenataalsest postnataalsesse olekussegi. Samas on seda mõtet omajagu kritiseeritud, kuna sünniprotsess ei kulge lapsel silmad ees. Niisamuti märgivad tunnelist valguse poole liikumise kogemused reaalse numinoosse sfääri ja iseenda transpersonaalse identiteedi kohtumist, mida kirjeldavad ka näiteks sügavas regressiivteraapias osalenud sealseid üleminekuid, või tunneleid kujutatakse tavaliselt aga liivakelladena. (Grof, 2006: 243-244)

Samas on Stanislav Grof siiski tuntud figuur parapsühholoogias, mida on palju kritiseeritud, ning mille legitiimsust teadusharuna on seatud kahtluse alla. Ühes parateaduse piiridega (kas need peaks ulatama kaugemale kui on parapsühholoogias levinud ESPd (inglise keeles *Extrasensory perception*) ja psühhokinees) on kritiseeritud tegutsevate parapsühholoogide kvalifikatsiooni ning uuringute ning katsete tõsiseltvõetavust, mille taga kahtlustatakse tihtipeale olevat isiklikku agendat, mille najal saadud tulemused kallutatakse. (Bauer, 1984)

1.2.5. Elu ülevaade/ Elu panoraamvaade

Surmalähedaste kogemuste kirjelduses mainitakse tihtipeale ära elu panoraamvaade või teinekord lahtirullumine. Taaskord on tegemist fenomeniga, mis kogemusesti on varieeruv ning täiesti individuaalne, küll aga puudub taolistes vaadates igasugune aja ja ruumi tajumine, mistõttu võivad patsiendid rääkida paar sekundit kestnud kogemusest tunde ja rohkemgi veel (Lommel, 2006, lk 140).

Elu ülevaate all mõistetakse SLKde uurimises üldiselt ülevaadet või läbimängimist senisest elust, kas siis tervikuna või siis eraldiseisvate sündmuste mosaiigina. Samas võib taolise elu ülevaate asemele esineda ka eelvaadet, milles siis esinevad pildid ja stseenid enese tulevikust ning üldisemalt. Kogemuse ajal ei tunta vaid iga teo kohalolu, vaid ka iga mõtte ja ka teiste mõtete, mistap on taolisi ülevaateid

kirjeldatud ka kui teadusvälju või põimunud teadusvälju, milles realiseeruvad sõnade ja tegude tagajärjed ka teiste vaatepunktist (Lommel, 2006: 140).

Mõnel juhul algab taoline läbimäng sünnist ja liigub siis kronoloogiliselt edasi, vahetevahel aga algab kogemus praegusest hetkest ning kerib siis tagasi minevikus toimunud sündmuste poole. Samas on täheldatud ka, et elu panoraamvaates puudub igasugune lineaarne aja element, ning need avalduvad ühtse tervikuna. (Grof, 2006: 242-243)

Taalisi elu ülevaate elemente käsitles Pfitser kaitsemehhanismina, mis siis aktiveerub ebameeldiva kogemuse valgel, et ''päästa'' inimene surmaideest ajutiste positiivsete mälestuste najal, mis aitavad hoida ideed elusolemisest. Niisamuti võivad hüpererutunud seisus, mida SLKd siis välja kutsuvad, avalduda mälestused ja emotsioonid, mida tavamälu igapäevastes oludes meenutada ei suuda. Oma minevikupiltidest võib Greysoni arvates leida inimene sarnast lohutust nagu leitakse headest mälestustest teisi leinates (Greyson, 1983: 376).

Minevikust kinni võtmine võimaldab inimesel distantseerida end praegusest (kogemuse ajal negatiivsest) hetkest. Veel on artiklis toodud välja asjaolu, et tulevikku ei nähta seetõttu, et lineaarne ajatelg katkeb, ning inimene ei suuda enam projekteerida ideed tulevikust. Seetõttu pöördutakse tagasi minevikku, mille meenutamine ja selle läbielamine pakub võimaluse omaenda elu ümber hinnata ja analüüsida. Tihtipeale on sarnane fenomen seostatud ka vanainimestega, kes hirmus ja teadmatuses tuleviku ees lahendavad minevikus toimunud konflikte, analüüsivad oma elu ning otsuseid ja navigeerivad süütundes, et siis projekteerimatu tuleviku asemel elada edasi minevikus. (Greyson 1983: 378-379)

1.2.6. SLKd ja nende elumuutev aspekt

SLKdega kaasnevate elumuutvate järelmõjudena on toodud välja elurõõmu suurenemine, kalduvus elada täisväärtuslikku elu käesolevas hetkes ja mitte raisata aega tuleviku ja mineviku pärast muretsemisele. Niisamuti on täheldatud vähenenud huvi materiaalse maailma ning sellega seonduvate väärtushinnangute osas. Kogejate tähelepanu nihkub pigem eneseteostusele ning enda harimisele, vahepeal ka teiste teenimisele. Täisväärtuslik elu tähendab tihtipeale ka meelemürkide tarbimise vähenemist, sealhulgas siis narkootikumide, alkoholi jms. Huvitava faktina on Melvin

Morse toonud välja asjaolu, et paljud SLKde üle-elajatest ei saa kanda kella, kuna ajataju ning aja eksisteerimine on raske, ning neil ilmneb probleeme elektrijuhtivusega (ei saa kasutada krediitkaarte ja kärsatavad arvuteid) (Grof, 2006: 247-248), kuid siinkohal võib tegu olla pelgalt Grofi püüe tõestada nende näidete najal kogemuste paranormaalset aspekti.

SLKsid peetakse tihtipeale ka spirituaalse tärkamise katalüsaatoriks. Kuna need sügavalt isiklikud kogemused meenutavad mõneti müstikute vaimsust, millel ei ole seotust kindlate religioossete institutsioonidega, seostatakse neid kogemusi tihti ka uue vaimsusega. Paljud muutuvad spirituaalseks ning pöörduvad esoteerika poole, mida soosib arvatavasti ka kogemuse järgselt tugevnenud intuitsioon ja tundlikkus. Ennast hakatakse nägema spirituaalse, Jumalale lähemal asuvana, kellele on usaldatud pilguheit teispoolusesse. Paljudel on SLK tagajärjel suurenenud võime armastada, mis on tõenäoliselt isikliku identiteedi ja ego nihkumise tulem. Hakatakse täheldama suuremat olemist, teadvust või siis hinge. (Filippo, 2006: 15-16)

Niisamuti lisaksin siia ka imelise tervenemise (*Miraculous Healing*) käsitluse. Nimelt on SLKdel paranormaalne väärtus, milles psüühika ja mõistuse najal toimuv psühhokinees võib esile kutsuda paranormaalset tervenemist. Taolisi kogemusi on kirjeldatud seotult krooniliste haigustega, millest saab aimu alles peale kogemust ning pikaajalisemalt. Samas on tervenemine toimunud ka täiesti iseenesest. (Rivas ja Dirven, 2016: 171-173). Kuigi maagilist paranemist on väidetud mitmete autorite poolt, ei saaks erinevate faktorite taustal täiesti kindlalt väita tervenemise otsest seost SLKdega.

2. Surmalähedaste kogemuste käsitlusviise

Sissejuhatas

SLKde ühese definitsiooni puudumisel on mitmed teadlased ja uurijad töötanud välja enda definitsioonid, mis käsitlevad SLKde fenomenoloogiat ja põhjusi vastavalt teadlase tõekspidamisele. Teadusmaastikul valitsev erimeelsus ei ole aga vaid selles osas, kuidas kõige paremini SLKsid uurida, vaid üleüldse ka selles osas, mida uuritakse. Surmalähedaste kogemuste all uuritakse neid, kes on olnud kliiniliselt surnud ja siis elustatud, neid, kes on olnud suremas ja neid, kel on olnud sarnane isiksustmuutev

kogemus ka siis, kui surm ja selle lähedus on võrrandist välja võetud. (Greyson 1999: 7-8)

Üldiselt tuginetakse aga sellele, et patsient ise enda kogemust surmalähedaseks peaks. Ovens, Cook ja Stevenson ehitasid enda uuringu hüpoteesi sellele, et peamine mõjutegur oli usk sellesse, et ollakse surmale lähedal, et siis vaadata, kas kogemusel ja kogemusel on vahe, ning mil määral on tegemist pelgalt psühholoogilise fenomeniga. (Ovens, Cook, Stevenson 1990)

2.1 Bruce Greysoni käsitusviis

Kui osade jaoks on tegemist tõelise pilguheiduga surmajärgsesse, siis teisalt arvatakse, et tegemist on psühholoogiliste nähtustega, mis ilmnevad surmahirmu najal. (Ovens, Cook, Stevenson 1990) Psühholoogiliste lähenemisviisidena tootsin välja kolm põhilist mõttesuunda või teooriat, mille Bruce Greyson oma artiklis "Psychodynamics of near-death experiences" välja on toonud.

Esimene neist lähenemisviisidest, ja ka üks kõige populaarsem SLKde käsitusviise ilmus 1930ndal aastal, mil üks esimesi surmalähedaste kogemuste uurijaid Oskar Pfitser vaatles SLKsid, kui nähtust, mis hõlmab eneses depersonalisatsiooni, mis ilmneb inimese kaitsemehhanismina surmaohu vastu. Olukorras, kus inimene seisab silmitsi ebamugava surmaohuga, asenduvad negatiivsed mõtted mõnusate fantaasiatega, mis siis inimest halvava šoki eest kaitsevad. Mõnusate fantaaside ilmingut on maininud Freud oma teoses "Sealpool mõnuprintsiipi," milles ta käsitleb mõtteid kui kaitseaparaati, mis elusorganismi hävitamise vastu genereeritakse, ning mis töötavad kaitsebarjäärina erinevate stiimulite vahel (Freud 2000).

Taoline isiksustundekadu võib mõneti asendada tegeliku surmakogemuse, viies olukorran, kus individ on füüsilise surma asemel kogenud psühholoogilist surma. Depersonalisatsiooniteooria populaarsusele on arvatavasti kaasa aidanud taolise psühhopatoloogia üksuse tundmine. Samas ei saa depersonalisatsiooni omistada kõigile surmalähedastele kogemustele. Niisamuti on selle teooria vastu toodud välja kogemused, mille keskmes on ülitundlikkus ümbritseva suhtes ning müstiline teadvus, mis on otseselt isiksustunde kadumise idee vastu. (Greyson, 1983: 376-377)

Teise SLKde mõistmismudelina on Greysoni artiklis toodud välja esmakordselt Stanislav Grofi ning Joan Halifaxi poolt kirjeldatud mudel⁷, mida nüüdseks on täiendanud mitmed psühholoogid ning teadlased. Tegemist on teooriaga, mis käsitleb SLKde seletamiseks ideed olekust sõltuvate sünnimälestuste taasaktiveerumisest. Nimelt põhjustab surmalähedane kogemus inimesel ülierutunud seisundit, mis võib omakorda kutsuda esile pikaajaseid allasurutud mälestusi, mis on samuti seotud intensiivse erutusseisundiga. Selle käsitlusmudeli kohaselt võivad SLK ilmnunud teemad olla seotud just sünnimälestustega, mis siis ülierutunud seisundis esile kerkivad. Grofi teooria ei võrdsusta SLKsid sünnimälestustega, ning eitab surmalähedaste kogemuste võrdsustamist embrüonaalse teadvuse vormiga. Sünnimälestused on tema käsitluses analoogia, mis aitavad mõista edasisi arhetüüpseid kogemusi (nagu näiteks SLKd) ning hõlpsustab nende mõistmist, pakkumata seejuures surmalähedastele kogemuste otsest etioloogilist põhjendust. (Greyson, 1983: 376)

Kolmanda psühholoogilise käsitlusena on Greyson toonud välja teiste müstiliste kogemuste keskel ego – teenimise regressiooni. Vastasseis surmaga distantseerib inimese maistest väärtustest ning juhatab inimese tagasi varasematele toimimistasanditele. Taoline taandatus võib esile kutsuda müstilise sõnastamatuse ning aktiveerida inimeses noetilisest teadvus-võimekuse tajuda asjade sisemisi olemusi vaimse taju abil, pöördudes siis tagasi oma aistingute usaldamise juurde, mida elu jooksul on õpitud mitte usaldama. Taoline neurootiline kaitsemehhanism on levinud müstiliste kogemuste uurimise juures ning selle peamiseks eeliseks peetakse ka hilisemate isiksusemuutuste ilmumist, mis tulenevad vastavalt labiilsusest või mõjustatavusest ja mis omakorda pärinevad lapsepõlvest või imikueast. (Greyson, 1983: 377)

2.2. Russell Noyesi käsitlusviis

Oma lähenemisiivi SLKdele on pakkunud ka Iowa ülikooli psühhiaatriaprofessor Russell Noyes, kes on väliselt küll individuaalsetes kogemustest avastanud tüüpmustreid, millele tuginedes on SLKd kolmeks staadiumiks jaganud. Esimese staadiumina on ta täheldanud vastupanu, millest liigutakse teise staadiumisse, mis hõlmab eneses elu ringvaadet. Kolmandas staadiumis kulmineerub kõik siis transtsendeerumisega. Oluline

⁷ Grofi ja Halifaxi loodud mõistmismudel on omistatud näiteks tunneli kogemisele.

on mainida, et nende staadiumite esinemine ei ole kindel, ning võib varieeruda. On juhtumeid, kus ei pruugi esineda ühtegi kolmest, kuid siiski esinevad need piisavalt tihti, et Noyesi jaotusviis õigustatud oleks. (Noyes 1972, viidatud läbi Grofi 2006: 228-232)

Esimeses, vastupanu staadiumis saab inimene aru ohust, ning hirmus ning kartuses hakatakse selle vastu võitlema. Surma ning selle läheduse mõistmine tekitab inimeses esile heitluse, mille kaks tulemit on siis aktiivne olukorra valitsemine või passiivsus ning allaandmine. Kuniks on säilinud väikenegi võimalus ellu jääda, on inimese teadvus antud olukorras üldjuhul võimendunud ning mentaalsete protsesside kiirenemine ning keerukad mõtteseeriad võivad tihti meeletus energias ka füüsiliste päästmiskatsetena väljenduda. Peamiseks motivaatoriks on siiski tahe ellu jääda, sest hirm allaandmisest kannab eneses ideed surmast. (Noyes 1972, viidatud läbi Grofi 2006: 228-229)

Noyes on aga täheldanud, et hetkel, mil surm ning selle saabumine saavad kindlaks, saabub selle aktsepteerimisega ka rahu. Inimene muutub passiivseks ning üldiselt kaasneb sellega ka kogemuse teine staadium. Passiivne pealtvaatamine, milles "mina" eraldub kehast ning tekib kehaväline kogemus. Olenevalt olukorrast jälgib inimese eraldunud mina seda, kuidas füüsiline keha surmaga kaasa läheb, kuid siin etapis ei ole võimalik enam vastupanu osutada. Kogemuse teine staadium on erapooletu ning tihtilugu kirjeldatakse ka elu silme eest läbi rullumist siis elufilmina. Nähakse "elufilmi" minevikust olevikku, vahepeal ka regressiivselt, kuid kuna ajataju tulevikus on katkenud ei näe selles elufilmis tulevikku. Surmahetkel muutub eksistents siiski lõppenuks, mistap saab eksistentsiaalselt tähtsaks minevik, milles siis kulmineerub transsendentaalne mõõde ja sellest saab justkui kinnitus inimese vaimsetele püüdlustele ning sihtidele. (Noyes 1972, viidatud läbi Grofi 2006: 229-231)

Kolmas staadium on transtsendentaalne, milles inimene tunnetab kosmilist või siis transtsendentaalset teadvust. Seda etappi on psühholoog Abraham Maslow nimetanud ka "tipukogemuseks," mille vältel kaob meele ja keha killustatus ning inimene jõuab terviklikku seisundisse, kogedes ekstaatilist ühtsust, tugevaid positiivseid emotsioone ning jõutakse sfääri, kus puudub igasugune lineaarne mõõde. Seal ei kehti enam ükski kategooria. Transtsendentaalsesse sfääri jõudmisel ei ole seoseid inimese eelnevate tõekspidamistega ning veendumustega, vaid tegemist on paradoksaalse sfääriga, milles ilmnevad seletamatud tarkused ning müstilised teadmised, millega võivad kaasneda

tajumuutused ning väärtussüsteemide muutused. (Noyes 1972, viidatud läbi Grofi 2006, 232)

Oma artiklis "Human experience of death" on Noyes täheldanud, et just kolmandast staadiumis toimunu ja sellega kaasnev elumuutvus ongi põhjus, miks SLKsid uuritakse. Taolist elumuutvat omadust saaks kasutada tohutult suure potentsiaaliga teraapiaviisina, kuna kogemused puudutavad just kõige sügavamaid eksistentsi puudutavaid aspekte ning olemise aluseid, ja seda niivõrd lühikese aja jooksul. Paljud kogejad on täheldanud, et SLKd on nende elus toimuvatel segastel aegadel või kriisides neile abiks olnud. Enim on need kogemused mõjutanud just neid, kelle mured on juurutatud surmakartusesse või sellega seonduvasse ärevusse. Samas on ta täheldanud, et inimesed, kes kogemuse kestel ei ole suutnud juhtuvaga leppida, kannatavad hilisemalt tõenäolisemalt ärevuse ja surmahirmu all, kui need, kes on kogemuse kulgemisega kaasa läinud. Sarnaselt LSD mõjudele on üheks ühiseks jooneks nende kogemuste elumuutvuses just andumine kogemusele enesele ning surma-uuestisünni dünaamika. (Noyes, 1982: 255-256)

2.3. SLKde uurimisega kaasnev skepsis

Erinevate käsitlusviiside ja lähenemise keskel ei ole üllatus, et surmalähedaste kogemuste ning nende objektiivse käsitlemisega kaasneb teatav skepsis. Üheks selliseks teoreetikuks on Susan Blackmore, kelle teooriale tuginedes on SLKde kese bioloogiliselt ettemääratud, kuid selle mõtestamine ning detailsus on mõjutatud kogeja kognitiivsest protsessist, ning on mõjutatud tema varasematest uskumustest, ootustest ning teadmistest (Blackmore 1993). Samas on täheldatud, et SLKde ilmumine ei ole kuidagi seotud väärsemete tõekspidamistega. (Lommel, 2006: 138-139)

Üheks selliseks skepsise põhjuseks saab pidada asjaolu, et surmalähedaste kogemuste uurimine tugineb üldjuhul suuresti just empiirilisele materjalile, milles kirjeldatakse kogemustega kaasnevaid fenomene. Sellise lähenemise varjus ei tugine suurem osa uurijatest tegelikult meditsiinilistele andmetele, ega tee kindlaks, kas tegemist oli tõepoolest kogemusega, kus inimene oli tunnistatud surnuks või vajas elustamist. Üldiselt peetakse siiski oluliseks, et patsient ise oma kogemust surmalähedaseks peab. Samas on toodud välja, et uurijad, kes tõepoolest oma informantide surmalähedaste

kogemuste tõesust on meditsiiniliselt tõestanud on näiteks Michael Sabom ja Melvin Morse. (Ovens, Cook, Stevenson 1990)

2.4. Pam Reynoldsi juhtum

Kogu eeltoodu illustreerimiseks toon välja Pam Reynoldsi juhtumi, mis on vahest kõige tuntum surmalähedane kogemus, hõlmates siis mitmeid elemente ning samas omab antud juhtum ka meditsiinilist tõestust kliiniliselt surnud patsiendist, mistõttu tunnen, et on oluline see ka käesolevas töös ära mainida.

Pam Reynolds viidi 1991.aastal aju aneurüsmiga operatsioonile, millele mitte minemise tulem kui ka operatsiooni tulem võis olla surm. Reynoldsit opereeris Robert Spetzler, Arizona neurokirurg, kes kasutas tehnikat, mida nimetati "Operation Standstill" ja mis hõlmas enesest opereeritava kehatemperatuuri alandamist seniks, kuni patsient on surma äärel, et siis kehatemperatuuri tõstes ta tagasi tuua, vältimaks siis pöördumatuid tagajärgi. Jahedamal temperatuuril ei olnud veresoonte opereerimine nii riskantne ning aju suudab kauem ilma hapnikuta hakkama saada.

Hetkel, mil tema näidud seiskusid (süda ja EEG lained) tundis Reynolds, et lipsas oma kehast välja ning hõljus operatsioonilaua kohal, jälgides siis arste opereerimas, mida ta siis hiljem ülima täpsusega kirjeldada suutis. Näiteks kirjeldas ta saagi, mida kasutati kolju lahti saagimiseks ja mida medõed ja arstid omavahel rääkisid. Ühel hetkel tundis ta, et hõljub opisaalist läbi tunneli valgusesse, mis oli armastav ja soe, ning kus teda valdas tunne, et ta on saanud üheks jumalaga. Samas valdas teda teadmine, et kõik eksisteeriv on saadud valgusest ning kogemus lõppes sellega, et tema lahkunud onu juhatas ta tagasi oma kehasse, millesse sisenedes oleks ta justkui jäävanni hüpanud (arvatavasti seetõttu, et tema kehatemperatuur oli nii madal). (Rivas ja Dirven, 2016: 95-96)

Beauregard ja O'Leary on täheldanud, et Pam Reynoldsi lugu tõestab, et teadvus ja just eneseteadvus ei kao hetkel, mil aju enam ei funktsioneerigi ning on tõendatud kliinilises surmas viibimine. Teisalt tõestab see lugu, et eneseteadvus ning vaim ei ole pelgalt aju elektrokeemiliste protsesside produkt ja religioossed-spirituuaalsed ja müstilised kogemused ei ole nende protsesside kõrvalekallete tulemused. Seda argumenti tugevdab veelgi asjaolu, et Pam Reynolds ei ole kaugeltki ainus, kellel selline kogemus olnud on ning tema kogemuses kajastunud elemendid on esinenud ka teiste surijate kogemustes. (Beauregard & O'Leary, 2007: 155)

Samas on näiteid, millele kogemuste uurimisel tuginetakse on palju ja erinevaid, nagu on ka kogemusi üldiselt. Kuulsamate seas mainin ära ka väga värvika ülevaate Carl Gustav Jungi surmalähedasest kogemusest, kes peale jalaluumurdu infarkti sai ning siis ühes sellega prohvetliku ning elumuutvat ilmutust, mille ta ka oma autobiograafias "Mälestused, unenäod ja mõtted" välja tõi. Hiljem kasutas ta omaenese kogemust ka sellele tuginedes oma sünkroonsusteooriat illustreerides. Samas ei esitlenud ta kogemust surmalähedasena, kuna taolist terminit siis veel ei eksisteerinud, pigem suhtus ta sellesse kui veidrasse ilmingusse. (Jung 2017)

Kokkuvõte

Antud peatüki kokkuvõtteks tooksin välja siiski asjaolu, et SLKde nii erinevatesse käsitusviiside asetamisel on tõlgendusviise ning teooriaid mitmeid. Samas annab kogemuste legitiimsusest aimu, et seal esinevad elemendid on laialdaselt aktsepteeritud, ning neid on kirjeldatud ka varasemalt, enne nende laialdasemat uurimist. Need erinevad käsitusviisid loovad süsteemi, milles siis kogemuste uurimises küll navigeerida ning millele kogemuste seletamises tugineda, kuid kogemust ei ole seni suudetud üheselt defineerida. Kuigi kogemusi on seletatud nii neuroloogiliselt kui ka psühholoogilistele käsitlustele tuginedes, saab nende kogemuste müstilisus ilmsiks hetkel, mil meile teadaolevate vahendite ning teooriate najal ei ole võimalik SLKsid üheselt seletada. Selles seletamatuses ei ole saanud ilmsiks nende kogemuste põhjused ega ka asjaolu, kas mõni on neile kogemustele altim või mis seal tegelikult siis toimub, kuid aeg-ajalt ilmnenud (teaduslikud) tõestused selle kohta, et kogemused tõepoolest eksisteerivad on piisavaks motivaatoriks nende vastuste otsimiseks, mis neis kohati paranormaalsetes nähtustes võivad olla võtmeks metafüüsilisse maailma, ning pilguheiduks surmajärgsesse.

II EMPIIRILINE OSA

Sissejuhatus

Surmalähedaste kogemuste uurimine võiks olla mõneti delikaatne teema, kuid praktika näitas, et inimesed olid valmis lugusid jagama ja seda lausa entusiastlikult. Kuna tegemist on laias plaanis fenomenoloogilise uuringuga, oli minu esmane eesmärk kuulata inimeste enda lugusid. Intervjuude läbiviimisest, valimi leidmisest ning nende teostamise metodoloogias räägin täpsemalt empiirilise osa esimeses peatükis. Seejärel toon välja intervjuude tulemused ning siis pakun omapoolse analüüsi, milles kasutan siis võrdlevalt teoreetilist ning empiirilist osa.

1. Intervjuu andmekogumisviisina

Nagu juba mainitud, tundus isikliku tema käsitlemises ainuõige lähenemisviis olevat intervjuerimine. Teema personaalsusest tulenevalt ja iga juhtumi omanäolisuse ning selle säilitamise tarvis kasutasin poolstruktureeritud intervjuud. Algselt oli idee tugineda intervjuudes kindla struktuuriga küsimustikele, kuid pilootintervjuus sai selgeks, et kui eesmärk on mõista, mida inimesed ise SLKdeks üldse peavad, ei saa läheneda struktureeritud intervjuuga, vaid põhirõhk peab olema inimese enda nägemusel ning arusaamal. Selle tarvis, et objektiivselt intervjuusid siis omavahel hinnata ja saada kätte ka informatsiooni, mis puudutab omamüüti või teatud elemente, kasutasin siiski algselt konstrueeritud intervjuu plaani jutupunktidenä, mida vajadusel siis suunavate küsimustena kasutasin. Küsimusi küsides üritasin siiski lähtuda informandi dūnaamikast ning jutujärjest. Samas tuli ette ka situatsioone, kust jutt ning selle mõte hakkas intervjuu teemast kõrvale kalduma. Taolistes olukordades lasin siiski mõttelōnga lõpetada ning suunasin inimese küsimusega tagasi teemasse.

Niisamuti oli minu jaoks oluline, et intervjuu ei oleks ehitatud üles küsija-vastaja hierarhiale, vaid et informant tunneks ennast vabalt. Iseeneses lähtusin põhimõttest, et kuna teema võib olla delikaatne, võtan kinni sellest, mida informant ise väidab, sest liigselt suunavate küsimustega võib intervjueritava mõttelōng sõlme minna ning oluline info seejuures saamata jääda. Taoline olukord tuli välja ka ühe intervjuu jooksul (M4).

1.1. Intervjuu valimi leidmine

Enne intervjuerimisprotsessi algust oli plaan leida informandid Eestis tegutseva tanatoloogi Karl Käsnapuu andmebaasist, kes tema uurimise raames tema andmebaasis on (neid oli kuskil 70-80 inimest), kuid töö edenedes oli tarvis informandid leida mujalt. Kümne intervjuu tarvis leidsin informandid oma juhendaja Roland Karo sotsiaalmeedias (Facebookis) tehtud üleskutse kaudu. Facebookis tehtud üleskutse kaudu sai intervjuu tehtud 7 informandiga. Üks informant võttis minuga ise ühendust, jõudes siis minu kontaktideni läbi eelmainitud üleskutse, ühe intervjuu viisin pilootintervjuu raames läbi Karl Käsnapuu kontaktiga ning ühe intervjueritavaga võtsin ise ühendust, kuna meedias oli tema kogemust mainitud. Valimi leidmisel oli postituses mainitud vaid surmalähedast kogemust.

Eeltööna helistasin läbi leitud kontaktid ning andsin neile põgusa ülevaate oma töö eesmärgist. Kaks kontakti ei arvanud enese kogemust olevat piisavalt surmalähedane, kuid ülejäänud olid nõus juhtunust hea meelega rääkima. Nõusoleku saanud, leppisime kokku intervjuu aja. Intervjuerimisprotsess ise toimus veebruaris 2022. (Sellest lähemalt antud osa alapeatükis 1.3)

1.2. Ettevalmistus intervjuude teostamiseks

Intervjuerimisprotsessile eelnevalt töötasime koos juhendaja Roland Karoga välja intervjuu struktuuri, mis koosnes kolmest põhilisest teemaplokist.⁸

1. Kogemus ise, millest informant rääkis pigem vabas vormis. Pean mainima, et esimeses plokis lähtusin siiski pigem sellest, et konstrueeritud olid kontrollküsimused, mida kasutasin siis, kui informant ise neid teemasid ei puudutanud. Nende hulgas näiteks: Millistel tagamaadel kogemus aset leidis (õnnetus, trauma vms...)? Millised elemendid seal kajastusid? Mis jäi kogemusest eredamalt meelde?
2. Kogemusejärgsed (pikaajalised) mõjud. Selles teemaplokis liikus intervjuu minevikus juhtunust olevikku, kajastades põhilisi muutuseid, mis elus on toimunud. Mil moel on muutnud igapäevane elu ning kuidas on kogemus mõjutanud inimest ennast. Paar küsimust puudutasid ka esoteerikat ning SLKdega kaasnevaid üleloomulikke jõude.

⁸ VT lisa 1.

Intervjuude käigus kujunes välja, et üleloomulike jõudude asemel hakkasin küsima sensitiivide kohta, kuna liiga lai definitsioon ajas inimesed segadusse.

3. Omamüüt. Omamüüdi plokis olevaid teemasid olin õrnalt puudutanud ka eelneva plokki esoteerilisemate küsimuste näol. Kolmandas plokis olevad küsimused olid suunatud surmakäsitlusele just läbi mütolooia. Põhilised küsimused puudutasid siis üleloomuliku sekkumist igapäevasesse kas siis märkide või kokkusattumuste näol ning käsitlesin ka eshatoloogilisi küsimusi. Niisamuti ka surmale eelnevaid märke, mille näiteks tõin folklooris käsitletava käo (koduhoovis) kukkumise.

Niisamuti panime kokku informeeritud nõusolekuvormi, kuid põhjusel, et enamik intervjuusid leidis aset telefonitsi kasutasin antud vormi füüsiliselt kujul vaid kolmel korral.

1.3. Intervjuude teostamine

Tehtud kümnest intervjuust toimusid 4 näost-näku ning ülejäänud kuus intervjuud leidsid aset telefonikõne vormis. Enne intervjuu alustamist küsisin informantidelt nõusoleku nende jutustatud materjali anonüümseks kasutamiseks, mille salvestasin diktofoni.

Esimene intervjuu toimus Karl Käsnapuult saadud informandiga, ning pidi olema pigem pilootintervjuu, milles pidid selguma koostatud intervjuueerimisplaani nõrkused ja tugevused. Intervjuu leidis aset Tallinnas ning oli ainuke, milles osales kolmanda isikuna ka Karl. Intervjuu toimus ühes kohvikus. Intervjuueerimisprotsess ise oli aga oma vormilt kergelt erinev ega tagasisidestanud koostatud plaani, kuna suurema osa ajast rääkis informant ise ja vabas vormis. Samas said kõik pea kõik asjassepuutuvad teemad käsitletud, mistap pidasin ma seda siiski piisavalt heaks allikaks, et see töösse jätta. Niisamuti sai pilootintervjuus selgeks, et intervjuu peab olema poolstruktureeritud. Kuna puudutamata jäi kolmandast plokist paar küsimust, võtsin informandiga hiljem Facebookis ühendust ning küsisin küsimata jäänud küsimused seal, millele ta siis kirjelikult vastas. Küsimused lisasin intervjuu transkribeeritud vormi lõppu.

Teised füüsiliselt toimunud kohtumised leidsid aset Tartu kolmes erinevas kohvikus, mille pakkusid välja informandid ise.

1.4. Intervjuude struktuur

Nagu eelnevalt mainitud (vaata alapeatükki 1.2), struktureerisin intervjuud kolmeks osaks. Samas ei jäänud ma antud struktuuri kinni, kuna üritasin pigem juhilduda intervjuueeritava jutulõngast ning minna edasi loogiliselt järgneva küsimusega. Intervjuuerimise sisulisele osale eelnes viisakuste vahetamine ning põgus tutvumine. Tavaliselt ka paarisõnaline mõtetevahetus. niisamuti leppisime eelnevalt kokku, kas "sinatame" või "teietame," millest eelistati esimest. Kohvikus olles eelnes intervjuuerimisprotsessile ka jookide tellimine, mis siis intervjuus hiljem kerge pausi tekitas, kui need lauda toodi. Kahel kohtumisel oli ka ajaline piirand ning ühe intervjuu lõpus pidi üks informant vastama telefonikõnele, mille tagajärjel mõtted hajevile läksid ning lõpetasime siis intervjuu.

Peale viisakuste vahetamist küsisin üle, kas võin diktofoni salvestama panna ning kui juttu salvestati, küsisin uuesti luba saadavate andemete anonüümseks kasutamiseks. Kui luba saadud, palusin informantidel vabas vormis rääkida oma kogemusest. Küsimusele millisest hetkest alates, vastasin, et räägitaks täpselt sealt, kust intervjuueeritav tunnetab, et on oluline alustada. Selles etapis olin aktiivne kuulaja ning hiljem, kui jutt oli lõpetatud küsisin küsimused, mille olin märkmetesse jutu käigus kirja pannud. Vastavalt jutu dünaamikale ning rõhuasetustele liikusin küsimustega edasi. Vahepeal olid küsimused täpsustavad, teinekord reflekteerivad. Tuli ette ka küsimusi, mille esitasin oma isiklikust huvist ja täiesti spontaanselt. Kuna enamik intervjuudest toimus telefonis, üritasin aktiivsest kuulamisest anda aimu "mhm'i" ning paarisõnalise peegelduste näol. Kuna kogemused olid tihti toimunud õnnetuse najal, ning ühel juhul oli kogemus ise negatiivne, avaldasin nendel juhtudel ka oma kaastunde, et taoline kogemus on üldse toimunud. Intervjuud lõpetasin küsimusega, et kas on midagi olulist, mida kindlasti mainima peab.

Keskmiselt kulus intervjuudele tund aega, kaks intervjuud kujunesid aga peaaegu kahetunnisteks. Iga intervjuu kujunes täiesti omanäoliseks juba seetõttu, et kogemused ning taustad olid inimestel täiesti erinevad.

1.5. Intervjuudes osalenute andmed

Intervjuudes osales kümme inimest, kellest neli olid mehed ning kuus naised. Kõik olid täiskasvanud, keskmiselt kõrgemalt haritud inimesed, kellest enamus

määratlesid end kindla usulise kuuluvuse järgi, kuid kolm nendest ei defineerinud end otseselt konfessiooni esindajana. Järgnevalt toon välja nende üldised andmed. Peab tõdema, et ühel juhul ei soovinud informant enese kohta sotsioloogilisi andmeid avaldada. Sotsioloogiliste andmetena avaldan siinkohal 1) soo; 2) haridustaseme; 3) umbkaudse vanuse (kui informant selle avaldada soovis); 4) konfessionaalse kuuluvuse. Siinkohal mainiksin ära, et neid, kes end kristlasena ei määratle, aga on toonud välja kristlikud väärtused ja jumalasse uskumise määratlen ma kristlastena.

- 1) Naine; kõrgharidus; 37; kristlane (Edaspidi N1)
- 2) Mees; kõrgharidus; 42; ateist (Edaspidi M1)
- 3) Naine; Kõrgharidus; 50; kristlane (Edaspidi N2)
- 4) Naine; 52; keskeriharidus; ei määratle end (Edaspidi N3)
- 5) Naine; 47; Kõrgharidus; kristlane (Edaspidi N4)
- 6) Naine; rakenduslik hardus; 51; kristlane (Edaspidi N5)
- 7) Naine; ei soovinud muud avaldada (Edaspidi N6)
- 8) Mees; keskeriharidus; 36; kristlane (Edaspidi M2)
- 9) Mees; rakenduslik kõrgharidus, 37; kristlane (Edaspidi M3)
- 10) Mees; kõrgharidus; 59; ei kuulu (Edaspidi M4)

Järgnevalt viitan neile andmetele sulgudes asuva kodeeringu järgi, et säilitada lubatud anonüümsus, niisamuti ei maini ma nimesid, mis jutu sees ilmsid. Mainin ära ka, et minu eesmärgiks ei olnud leida kindla konfessionaalse kuuluvusega inimesi, niisamuti ei selekteerinud ma välja inimesi, kelle kogemus oleks sobivam kui teiste oma, sest oluline oli just näha, mida inimesed enese jaoks oluliseks pidasid. Eelmainitud kaks inimest, kes arvasid enda kogemuse olevat mittesobivad langetasid oma otsuse ise, kui olin andnud põgusa ülevaate oma uurimistöö tagamaadest ning toonud näiteks üldlevinud SLKdes aset leidvad elemendid (antud juhul siis tunnelikogemus, kehavälisus ja valgus).

1.6. Intervjuude transkribeerimine

Peale intervjuude läbiviimist transkribeerisin intervjuud. Kahe intervjuu transkribeerimiseks kasutasin vaid MAXQDA tarkvara, hiljem kasutasin lisaks TalTechi tarkvara Tekstiks, mis siis automaatselt teksti transkribeeris. Küll aga pidin kogu teksti käsitsi üle töötama, kuna automaatne kõnetuvastus oli vigane ning vajab korrektuuri. Ühe intervjuu transkribeerimiseks kulus keskmiselt umbes 4-5 tundi, pikemate intervjuude tarvis kahekordne aeg.

2. Termineid

Töö empiirilises osas kasutan järgnevalt termineid **surmalähedus** ja **surmalähesus**. Kahe termini vaheline erinevus seisneb selles, et surmaläheduses käsitlen olusid ja juhtumeid, mis on seotud reaalse füüsilise surmalähedase olukorraga. Olgu selleks siis õnnetus või mingi muu juhtum, mis on viinud inimese füüsiliselt eluohtlikusse olukorda, mis nõuab meditsiinilist sekkumist. Surmalähesuse all käsitlen aga neid juhtumeid, mil inimese kokkupuude surmaga on rohkem mentaalne ja surmaoht ei ole veel füüsiliselt realiseerunud. Näiteks situatsioonid, kus mingite tegude tagajärg võib olla surm, kuid füüsiliselt ei ole keha veel surmaga silmitsi seisnud. Sinna alla paigutan ka ülejäänud spirituaalsed ja vaimsed muutused, mis võivad võrdsustada egosurmaga.⁹ Mõlemas käsitluses ilmnevad elemendid on samad, erinevus seisneb vaid selles, kas inimene on reaalselt olnud suremas või on see pelgalt vaimne.

Omamüüdiks nimetan informandi viisi seletada ja mõtestada enese jaoks lahti olemise suuri küsimusi. Selles käsitluses tuginen mõneti Paul Tillich'i ideele mitteolemise ärevusest, milles olemist ähvardab alati olematus (Tillich 2022). Et siis näha, kas mitteolemist kogenuna, kus õpitud sümbolid, kodusest taustast päritud ja teadlikult õpitud elemendid, mis seni seda ängi ja surma õudust taluda olid aidanud oma jõu kaotasid, on siis selle olematuse mõtestamisviisi muutnud, ja kas need õpitud sümbolid ning nende tähendus on kogemuse valgel muutunud. Intervjuudes üritasin leida vastust sellele, kas ja kuidas taoline olukord mõjutab inimese arusaama mitteolemisest, kas see äng ja hirm

⁹ Egosurm: Egosurmaks peetakse personaalse identiteeditunnetuse transformeerumist transpersonaalseks, ning mida psühholoogiliselt kirjeldatakse kui lahtilaskmist väljakujunenud tõekspidamistest ja minapildi illusioonist. (Lahood, 2009: 175)

olematuse ees muutub, kui inimene on juba mitteolemises olnud ning sümboleid, mida siis informandid olematusega seostaksid.

3. Intervjuude analüüs

Järgnevas paetükis annan ülevaate tehtud intervjuudest ja seda kolmes osas, milleks jagasin intervjuud kolme uurimisküsimuse najal. Esimeses plokis käsitlen ma kümnes SLKs esinevaid elemente, teises plokis nende pikaajalist mõju ning kolmandas plokis annan ülevaate väljajoonistunud omamüüdist.

3.1. Teksti liigendamise kategooriad

Esmasteks kategooriateks olen määranud intervjuude teostamisel kasutatud kolm uurimisküsimuste teemadeplokki:

I Kümne kogemuse olemus ja selles ilmnenu elementid

Kümnest tehtud intervjuust oli seitsme puhul tegu surmalähedase kogemusega, kuid kolm juhtumit kategoriseerisin pigem surmalähesuse alla, kus ilmes pigem idee peatsest surmast. Need kolm juhtumit olid riskantne rasedus (N1), kukkumisjärgne trauma ja ajuturse (M4) ja veremürgitus (M1). Ülejäänud seitse juhtumit, mis vajasis tugevat meditsiinilist sekkumist (elustamine) või kulmineerusid koomaga liigitasin ma surmalähedase kogemuse kategooriasse. Nendest kahel juhtumil oli tegemist rasedusel ilmnenu komplikatsioonidega; rasedustoksikoos (N2) ja keisrilõikega kaasnev kogemus (N3). Kaks kogemust ilmneseid (vere)mürgituse tagajärjel (N4 ja N6), ning kaks kogemust toimusid avarii tagajärjel (M2; M3). Üks juhtum ilmnese operatsioonil kaasnevate riskidega (N5). Kooma ilmnese neljal juhul (M2; N6; M3 ja N5). Surmalähedastest kogemustest kahel korral SLKga kaasnevaid elemente ei kirjeldatud (M2;M1). Kaks kogemust kategoriseerisin surmalähesuse alla (N1; M4) ning käsitlen neid pigem teise ja kolmanda teemaploki analüüsis, kuna kogemust ning sellega kaasnevaid elemente nendel juhtudel ei ilmnenu. Kümnest kogemusest ühel juhul oli tegemist negatiivse kogemusega (M3), mille lõpuks jooksis informandil mõte kinni ning ta ei soovinud enam vestelda.

II Kümne kogemuse pikaajaline mõju

Kuidas taolised surmalähedased või surmalähedased kogemused siis inimeste elu tegelikult mõjutavad. Kui üldse? Sellele keskendusin intervjuude teises plokis. Siinkohal toon sisse ka need kaks kogemust, mida eelnevas plokis ei saanud kogemuse puudumise tõttu kasutada (N1 ja M4). Elumuutvat aspekti kirjeldasid mingil määral kõik intervjuud, samas on neljal juhul seotus ka lapse sünniga, või peatse sünniga, mistap ei saaks elumuutvust seostada otseselt kogemuse endaga. Niisamuti esitasin teises plokis küsimusi, mis käsitlesid esoteerilisi teemasid (nt sensitiivid), et teada saada, kas kogemuste järgselt muutub arusaam taolistesse vaimsetesse praktikatesse, ning kas ilmneb seos kogemuse ning spirituaalsuse suurenemise vahel.

III Omamüüt

Kolmandas teemaplokis lähenesin inimeste omamüüdile, milles käsitlesin ideed surmajärgsusest ja selle ilmnemisest, kas siis märkide või müütide näol. Nagu ka SLKde põhjustega, saaks ka surmajärgse mõistmisel ja mõtestamisel tuua seosed inimeste uskumustega.

3.1.1. Kategooria I

Seitsmest surmalähedasest kogemusest kuuega kaasnesid ka üldlevinult kogemustes ilmnevad elemendid (vt 1.2), ühe kogemuse puhul ei osanud informant ise eristatavaid elemente välja tuua (M2) ning üks (M1) taolist kogemust ei mäletanud. Kümnest intervjuust kirjeldati kehavälist kogemust otseselt viiel korral. Nendest kolmes sisaldus ka kirjeldus iseenese või end ümbritseva nägemisest:

N2: ...ja järgmine hetk, mida ma mäletan, on see, et ma olin iseenda kohal. Et Ma justkui nägin seda, et mul ei olnud mitte mingeid tundeid, ma olin nagu täitsa täitsa niisugune rahu või niisugune mitte mingeid tundeid ma ei fikseerinud aga küll ma, fikseerisin selle mõtte, et Ma olin justkui iseendaga ühendatud niidiga. Ja mu mõte oli see, et ma ei tohi iseendast nii kaugele minna, et see niit puruneks. Ja siis ühesõnaga siukse siukene hetk on nagu meeles, et ega seal mingit sihukest kummalist midagi rohkemat ei olnud, kui lihtsalt see tunne, et lihtsalt rahu, niisugune...ei mingeid tundeid ma ei näinud....Aga kui ma olin seal kehast väljas kogemuses, siis mul polnud mitte mingit hirmu. Vot see oli küll huvitav, et ma olin lihtsalt vaataja seisundis, et jäi siuke mulje, nagu ma oleks lihtsalt kedagi teist vaadanud, kellega mingid asjad on, aga ma teadsin, et see olen mina, ei olnud paanikat, mitte mingit ärevust. Noh, sihukene täiesti tavaline vaatleja tunne, nagu ma vaataks filmilindi pealt midagi, aga ma teadsin, et seal on mina, mina olen siin ja mina olen siin.

N3: see valu oli lihtsalt nii kirjeldamatu-nii suur, et ühel hetkel mul hing läks seest välja. Et...sel hetkel kui ta mul nüüd hing välja läks, et ma läksin nagu...ee see oli nagu ma oleks läinud kuskilt mööda treppi ülesse.... Ja siis ma vaatasin nagu alla...noh sealt ülevalt alla. Ennast ma ei näinud, sest ma olin nende linade ja nendega kõikidega kaetud, mis seal opi ajal...aga siis ma nägin kuidas ümber minu olid siis need arstid või kes iganes seal siis toimetasid. Ja-ja, no ma ei tahtnud tagasi, sest mul oli nii hea...ja siis öeldi mulle veelkord, et praegusel hetkel sünnivad sul lapsed, et sa pead minema tagasi. No ja siis ma jõudsin oma keresse tagasi, ja oli jälle see meeletu valu.

M3:... Aga ma mäletan sellist asja, et korraks nagu selline kehaväline kogemus, väga lühikest aega. Et nagu pärast seda, kui ma nagu .pildi mustaks võttis ära, et noh, mind pandi kas nagu magama või tehke see valuvaigistit ja kõik, mis kiirabi tegi...siis noh, pärast seda ma sisuliselt üles ärkamist enam ei mäleta, et mind pandigi sinna koomasse. Aga ma mäletan, kuidas ma nägin korraks ennast kõrvalt, et...ma nägin, et ma olin seal haiglavoodis Tartus. Ma ei liigutanud. Arst ja medõed...või keegi oli nagu seal ja mingisugune sagimine nagu oleks olnud. Ja ma täpselt ei saanudki aru, et mis seal nagu toimus. Aga väga võimalik, et nagu, et noh, füüsiliselt võimalik, et ma nagu surin ära.

Antud informant kirjeldas kehavälisust ka koomaperioodi ajal:

M3: . . .Ja üks element oli veel see, et ma nägin kuidas...Ma saan sisuliselt nagu kehast välja minna natukene, et ma fokusseerisin. Ja ma sain minna nagu kas korrus üles või korrus alla või seinast läbi. Noh iseenda nagu hinge või vaimuga. Et ma nägin siis kõrval palatites mis toimus. Keskendusin nagu laele. Aga siis ma sain nagu aru, et oih..ups, ma läksin konstruktsioonidest läbi, et nüüd ma olen seal, korrus üleval pool...Ja korrus all pool, noh, vastavalt kuhu ma siis fokusseerisin. Ja kuni sinnamaani välja, et ma sain siis Tartu keskväljakule, kus see kuju seal purskkaevu juures
Noh, mõtlesin või keskendusin ennast sinna siis...see, kas ma nagu kehast väljas olin või mitte, ma ei oska öelda. Aga see oli nagu täiesti selgelt, nagu ma näeksin nagu seda...ma nägin kuidas inimesed tänavatel jalutasid...tuvid...põhimõtteliselt seal käisid ringi ja otsisid palukesi.

Kahel juhul kirjeldati kehavälisust, kuid ei kirjeldatud iseenda keha nägemist:

N6: ...Ma mäletan seda ruumi. See ruum oli nagu läbipaistev, aga ta oli süsimust, aga ta on hoopis teist värvi, nagu siin maailmas on...Ja ma avastasin, et see, mida mu aju suudab praegu tõlgendada...et noh, mul ei olnud keha, aga ma võtsin seda täiesti iseenesest mõistetavana...

N4:... Ja siis oligi kõik ja siis järsku valud kadusid. Ja, ja siis ma mäletan seda, et kuskile läksin...kuskil nagu hõljusid omaette, kuskil läheb järjest ja mingit valguskiirt ka nägin, et kuhu poole minna...Ma ei tea kui kaua ma seal korraks ära olin...et mingis protokollis on kuskil nii, et ma olingi nagu lahkunud- 15 või 10 minutit ära ...nende jaoks, et süda oli seiskunud ja nad pidi elustama mind.

Kehasse tagasitulek oli kas niisama tagasi kukkumine või eristamatu (ärkasin siis üles), samas kirjeldati ka häält või kedagi, mis saatis hinge teispoolsusest tagasi saatis.

N3:...Ja siis ütles mulle üks hää- see oli meesterahva hää...no ma ei tea, kes see hää oli, aga aga ta ütles, et sa pead minema tagasi...sul sünnivad praegu lapsed. Noh, et ma pean oma kehasse tagasi minema...

Järgnevas näites oli intervjuueeritavale endalegi teadmata, kas keegi on siinpoolne või sealpoolne:

N4: *Et see oli täiesti valutu protsess, kus hakkasid minema, kui keegi poleks sind tagasi toonud...*

M3: *Aga just jah, et see, et ma seal hõljusin ja minuga ma ütlen, midagi tehti. See ei olnud, et ma nüüd otsustasin nagu ise tagasi sinna, noh, lupsata nagu enda..enda kehasse nagu ,vaid pigem nagu mind pandi sinna..Et...et ongi, kas tehti siis elektrišokk või mis seal oli...aga väga hetkega, ma olin lae all, natukene vaatasin siit ja sealt, vaatasin mis toimub. Ma rääkisin midagi ka, aga mind ei kuulnud. Hõikasin vist või midagi...ja mitte midagi, aga siis oligi... alla sekundiga lihtsalt niimoodi pihuh. Ja läksingi tagasi kehasse nagu. Kukkusin nagu lae alt tagasi kehasse.*

Üks informant kirjeldas ka kehasse tagasi jõudmisega kaasnevat pettumust, millele lisaks kirjeldati ka maailmaga kaasnevat negatiivset ja valu

N5: *...Ja midagi nagu rohkemat ma ei näinudki või ei kogenudki, et ei, seda ma võin küll öelda, et mis ma mõtlesin ka, ja iseendale ütlesin, et pettumus oli suur. Et minu esimene mõte oligi selline, et pekki küll, et ma jälle olen siin.*

N3: *No ja siis ma..jõudsin oma keresse tagasi..ja-ja oli jälle see meelethu valu, et kui ma jõudsin tagasi.*

Teisepoolsuses arvasid end käinuna olevat neli intervjuueeritavat (N3, N4, N6 ja M2). Ühel juhul arvas informant ise, et ta ei käinud kehast piisavalt kaugel, kuna oli elulõngaga oma keha külge seotud ega tohtinud seda katki teha (N2) ning teine (N5) ei olnud kindel, kus dimensioonis ta oli (Kuid mainis, et tuttav nõid pakkus, et ta oli käinud seitsmendas dimensioonis). Ülejäänud neljal juhul seda kas ei mainitud või defineeritu teisepoolsusena.

Lisaks kehavälisele kogemusele kirjeldati mitmel korral ka (jumalikku)valgust, värve või juhatavat valguskiirt ja valgusolendeid. Paari näitena toon järgnevad:

N3: *Ja minu ümber oli tohutu suur...noh hästi suur valgus ja kõige rohkem oli nagu...ta oli siuke värviline-ja kõige rohkem oli roosat. Et see oli kirjeldamatu. et tohutult palju oli seda roosat valgust ja seal oli-seal oli nii hea olla...Ja kõik need kes seal olid...oli tead valges..noh, et need elanikud või olevused...inglid või mis iganes hinged...või mis iganes need olid, et kõik olid valges.*

N5: *...Kõik on niisugune valge, niisugune pehme tundus olevat, ehk niisugune...ütleme nagu pilve sees. Kui pilv oleks nagu mingisugune vaip, nii on, et sa oled seal siis mingisugune mõnus soe....ja siis sa näed selliseid erinevaid värvitoone. Et meil looduses selliseid toone ei ole. Et mina ei oskaks sellises mõttes neid kirjeldada, selliseid toone meil ei ole, nagu seal on...aga ütleme, et võib paralleeli tõmmata oletame selliste virmalistega, et nad on siukesed hajutatud, selliseid kollased ja rohelist, aga ma ei oskagi nendele värvidele nimetust anda...siukesed hästi pastelsed või tunnetuslikud värvid.*

N6:*Ma nägin nagu päikest taamal, aga seal ei olnud distantssi, Seal ei ole seda, ma ei tea kas ta oli viie meetri kaugusel või ta oli, ma ei tea, kilomeetrite kaugusel. Ta oli nagu särav päike, aga ta ei olnud pimestav...Ja ta oli hästi soe...*

N4: *Ma nagu mäletan seda valguskiirt ja seda valgust ja seda head tunnet, see muga siiani käib kaasas.*

Jumala või kõrgema jõu kohalolu tunnistasid pooled informandid, kellel oli olnud surmalähedane kogemus (N3; N4; N6; M2 ja M3), kahel viimasel juhul seletati pigem, et Jumal on alati nendega.

Samuti tooksin välja asjaolu, et surmalähedest kogemustest tundis üks (N1) seotust Jumalaga, kuid teisel juhul (M4) tundis informant, et Jumal on ta hüljanud: *''Et pigem ma ütleksin, et selles olukorras nagu...no pigem tundsin sellist abitust ja mahajäetust..no selles mõttest et-et kuidagi..see palvetamine on nagu tervete asi..et noh, kui sul on enam-vähem siis on ikka selline tunne, et need palved ka aitavad..jah...minu..minu see kogemus oli vastupidine.''*

Kahes intervjuus ei osanud informandid kogemust kõrgema jõu kohaloluga seostada (M1; N5), ühes intervjuus ei tundnud inimene kõrgema kohalolu antud kogemuses, kuid on seda varasemalt tundnud (N2). Viimases intervjuus tundis informant armastuse kohalolu ning nimetas seda jumalikuks (N6).

Kõikidel juhtudel oli kogemus selgelt informantidel meeles. Selles suhtes sai selgeks, et ei ole vahet, kas tegemist on kogemusega, kus kogejal on reaalne kogemus või on tegemist surmalähese situatsiooniga. Kõik informandid kirjeldasid kogemust ning sellega kaasnevat kui eile juhtunut. Juhtudel, milles kirjeldati mingeid füüsilisi tundeid või emotsioone, olid need detailideni meeles. Näiteks kirjeldati kogemusega kaasnevat uskumatut valu, detailideni õnnetust ja mõnel juhul sellega kaasnevaid märke (vt empiirilise osa kolmandast osast).

Kahes intervjuus pidin küsima suunava küsimuse kogemuse kohta, ning küsimusele, kas selles õudses seisus (koomas) olles oli teil ka mingisugune kehaväline või teispooluskogemus, vastasid kaks informanti järgnevalt:

M1: *Tead, ma arvan, et ma nägin ülivähe und sellel ajal, kui nagu üldse või mis iganes. Nagu mingisugust kogemust...Et minu jaoks oli seenagu. Ütleme, et teadvusetuse hetk siis mingisuguse sürreaalsusega eksole, et sellist nagu kuskil surmas nagu käimise või noh, et teispoolususe niisugust kogemust...et ma nagu lihtsalt ei mäleta...Et ma tean veel väga hästi nagu peale seda, mida see aju nagu suudab üldse...aju suudab genereerida kõike. Aga et mul ei ole sellist mälestust väga, kus ma oleks nagu ära käinud.*

M2: *Ma ei oska öelda, ma seda tean, et ma tundsin, et ma magasin hästi, niisugune tunne oli, et ma magasin hästi pikalt....et ma nägin hästi pikkasid unenägusid, ma mäletan seda.*

Niisamuti kirjeldati pea kõikides surmalähedastes kogemustes (välja arvatud M3e negatiivne kogemus) positiivset tunnet, muretust maiste probleemide ees ning armastust.

Ühel juhul kirjeldati ka imelist tervenemist (miraculous healing) mida mainisin põgusalt ka teooriaosas.

N6: *Ja siis...siis kui ma ärkasin üles, peale seda viimast korda. Mul oli niimoodi, et mul olid...Ma olin jalahuud katki kukkunud, mul oli vasak jalg oli üleni kipsis...Aga need paranesid nagu imekombel. Mul oli hulgiorgani puudulikkus, mul ükski organ ei toiminud-kopsud, maks, neerud, süda, aju...mitte midagi ei toiminud. Ja siis toimus selline tervenemine, ja ma olin tervem kui enne..*

Eluülevaadet ei ilmnenud ühelgi korral, küll aga kirjeldati kogemuste elumuutvat aspekti, millest räägin lähemalt järgmises peatükis.

Mitmel juhul kirjeldati ka surmahirmu kadumist. Huvitaval kombel ilmnes surmahirmu vähenemine just kogemustes, kus tegemist oli positiivse ning pigem intensiivselt positiivsete (elemendid tugevad ning kaasnes õnne ja rahutunne) SLKdega. Surmalähedased kogemused kirjeldasid pigem surma ning saatuse aktsepteerimisega, kuid surmahirmu kadumist otseselt ei ilmnenud. Küsimusele, kas peale kogumust saite te aimu, mis peale surma saama hakkab ja kas see hirmutab teid varasemaga seoses vastati üldjuhul, et ega varasemalt surmale mõeldud ei oldagi.

N4: *Ei, kusjuures ei ole...vot mina, ma ei ole seda kunagi vist kartnud või juba selle pärast, et mind on vist juba hästi ära tambitud? Et ma olin suhteliselt niuke, emotsioonitu...ei, mul on emotsioonid, ma olen niuke rõõmsameelne, peitsingi kõik oma need nukrad asjad nagu rõõmu taha. Tegelikult ma ei kartnud...surma pole....Et ei seda kindlasti mitte, sest et tookord ka, kui ma haiglasse sattusin oma valudega mul ei tulnud kordagi pähe, et ma võiks ära surra...Et mingi hirm niisugune tekiks...vaata ma olin siis 28 aastane siis, egas noorest peast, ega see maailm...natuke teistmoodi mõtled. Et ei mõtle sellele. Täna ma mõtlen küll nii, et tegelikult ilmselt on see selline täitsa rahulik minemine, et ei ole mitte midagi hullu*

N5: *Selles mõttes nagu väga äge on seal olla...kui inimesed, ütleme et elusad inimesed tunnevad muret, et ei tea, kui ma suren ära, et ei tea kas ma lähen siis põrgusse või saan ma paradiisi. Et ma võiks öelda küll, et igapäevaselt elamegi põrgus, et kui sa siit minema lähed, seal ongi paradiis! Et see oli nagu tõeliselt äge, seal oli äge olla, et selle koha pealt mina näiteks nagu surma ei karda, et ma vähemalt tean, mis mind ees ootab, et seal on tõesti nii äge...*

N3: *...Tähendab, ma ei olnudki kunagi sellele surmale mõelnud...selles suhtes et see oli...seda kogemus...no tähendab, sellest ma ei olnud enne lugenud ega sellele mõelnud. Ja-ja võibolla noh tähendab no see tundub ka teinekord on natukene ebareaalne või-või kuidagi, et aeg-ajalt tekib mul siuke tunne, te et ma ei peakski üldse siin viibima, et ma peaks nagu hoopis kuskil mujal olema...et...noh, mingisugune siuke, et kuna ma olen seal kuskil juba ära käinud seal kaugel,*

seal kuskil teispoolsuses, et miski nagu tõmbab mind, et, see ei tähenda et ma tahaks ära surra, vaid et miski tõmbab mind sinna kaugemale, sinna kus oli nii ilus ja hea....

N6: ...Et aga lihtsalt see, et elu oleks võimalikult lihtne. Et meid ei triggerdaks (ärritaks) surmahirm, et see on ellujäämisinstinkt. Sellepärast, et peale surmalähedast kogemust ei ole mitte mingit hirmu. Ei ole surma ees, sellepärast et see surm on nagu inimese mõistes, meil ego kardab seda, aga ma tean, et see teispoolsus eksisteerib. Ja ma tajun seda teispoolsust praegu hoopis teistmoodi, sest ma olen seal käinud.

Samas oli ka juhtumeid, kus kogemuse järgselt surmahirm ei kadunud, ning seda mõjutas alles hilisem pikaajalisem kokkupuude suremisprotsessiga või siis aktsepteeriti suremist pikaajalisemalt.

N2:...Ei, vat surmahirm ära ei kadunud ja tegelikult sellega läks veel jube kaua aega, tegelikult selle surmahirmuga, et surmahirm hakkas natuke taanduma siis, kui ma õppisin...ja olin praktikal Diakooniahaiglas, kus on surijad ja kui ma hästi palju vestlesin nende surijatega. Ja just nende kogemused ja teadmised ja selline sügav teadmine, mis neid ees ootab...Kui ma nägin seda, kuidas nad usk, nagu palju see usk mõjutas, et mismoodi nad uskusid, et mis saab edasi. See nende häälestatus sellele elu lõppemise teekonnale, et see kõik niivõrd puudutas mind. Pigem ma sealt sain sellise kogemuse, et surm on vist küll selline asi, mida kartma ei pea.

Lisaks toon näited ka kahest intervjuust, kus kogemust kui sellist ei kirjeldatud, kuid mis siiski olid surmalähedased.

M2: Enam ma ei karda surma...Ja...selles suhtes, et kui mul see.. autoõnnetust taastusin, siis ikka paar aastat oli küll niimoodi, et ma ütlesin ja, et see on jube asi, aga siis kui sain 20. aastaseks, siis hakkasin juba, tundma et ei ole vaja karta, see on lihtsalt elu protsess.

M1: Tead, ma ei ole kindel, aga ma arvan, et...Ma arvan, et kindlasti peale nagu seda sa mõtled rohkem elu lõplikkusele. Nagu see on kindlasti asi. No kas nagu rohkem on tekkinud hirm surma ees, ma ei ole päris kindel. Sellepärast, et nagu enne neid kogemusi on sul väga tihti rohkem hirmu selle ees, et elu on mõttetu. Ja peale seda on sul nagu teistpidi, nagu siukesed hirmud, et elu on lõplik, eksole, et sa ei jõua seda kõike...

Negatiivse kogemuse saanud informant ei olnud niisamuti eelnevalt surmale mõelnud. Kogemuse enese üle on ta küll palju mõtisklenud, kuid surmahirmuni otseselt vestlus ei jõudnudki. Samas kirjeldas ta väga detailselt kogu kooma vältel kestnud piinamisprotsessi, mis kandus edasi ka juba koomajärgsesse ärkvelolekuaega, mille tulemusena olid kaks maailma segunenud. Kogu kogemust ennast kirjeldas ta kui vaimset võitlust. Russell Noyesi käsitluse järgi, mille tõin välja teooria osas, liigitaksin kehavälisele kogemusele järgneva esimesse staadiumisse, milles surmakartuses ning surmaohtu endale teadvustades hakatakse mõtteprotsesside käigus surma vastu aktiivselt võitlema. Need keerukad mõtteseeriad võivad tihti meeletus energias ka füüsiliste

päästmiskatsetena väljenduda. Selle tarvis tooksin M3 juhtumist kaks näidet, mis võiksid illustreerida aktiivset võitlust suremise vastu.

M3: *Aga tegelikult need kirjakohtad, mis seal olid, ma lugesin neid. Kui ma lugesin mõnda kirjakohta, siis kõik see palat tardus paigale. Kõik need jutumärkides demonid, medtöötajad, kes seal olid, see hetk, kui ma tsiteerisin mõnda kirjakohta, nad ei saanud liikuda. Nad oleksid nagu naelutatud koha peale. Nende pilgud pöördusid hästi järsult ja väga kurjalt minu suunas kõik. Aga ma sain aru, et nad olid tegelikult nagu täiesti niimoodi, et nad ei saad liikuda, olid nagu halvatud. Ma nägin, et nad nagu vihkasid, et ma rääkisin neid kirjakohtasid ja rääkisin jumalast ja Jeesust nimetasin.*

Aga ma nagu suutsin päris pikalt tegelikult tsiteerida ja pärast ma nagu veel mälu järgi Johannese 3:16 ja sealt nagu tsiteerisin, ise nagu mälu järgi edasi. Pärast tegelikult on öeldud, et ma olevat läbi oma kooma vahepeal karjunud... ja vahepeal olingi piiblist midagi nagu rääkinud.

Ning juhtum, mis ilmnis ärkamisel:

M3: *...Põhimõtteliselt pärast seda palvet ma ärkasin koomast üles. Ma tajusin seda, et see hingamistoru mis mul oli aetud mulle nagu kurku või kopsu, et seda tõmmati mul juba suust välja...ääretult vastik siukene tunne kurgus, ajas veel öökima. Ja kui see välja oli tõmmatud, siis üks medõde oli minu kohal süstlaga ja tahtis mulle vist kanüüli mingit teha rahustavat süsti või midagi, või rohtu. Pärast sellist töötlemist ja piinamist kümme päeva, minu jaoks tema oli seesama piinav demon. Parema käsi oli mul terve. Ma haarasin ta niimoodi käega haardesse. Ma sain ta kaela kätte. Ja see võis tegelikult üpris hirmus asi olla. Et ma hoidsin teda lukuvõttes sisuliselt, et sain ta pea nagu kätte.*

Niisamuti küsisin esimeses plokis ka, et mida peeti kogemuse põhjuseks või kust see kogemus pärines? Siinkohal tuli välja selge seos inimeste uskumissüsteemi ning põhjuseks peetava vahel. Näiteks ei arvanud ateistliku taustaga informandid, et kogemusel on muu seletus peale juhu või maiste probleemide, ega arvanud, et kogemus on saadetud kuskilt kõrgemalt.

M1: *... Hehe..Ma arvan, et mitte...ma jah väga selles mõttes nagu...olen vähe spirituaalne. Selles kontekstis, et mitte uskuda saatusesse vähemalt. Juhus seletab asju oluliselt paremini kui see, et keegi kuskil otsustab. Seega minu jaoks jah, pigem pigem religiooni seal või nagu spirituaalsust kui sihukest, vahet pole, mis vormis, see on, et seal nagu taga väga ei ole. Et noh, jällegi, et ma nagu ei kahetse, et see asi nagu juhtus, on ju, et see oli nagu vajalik osa elust. Võib-olla see oli nagu üks fundamentaalne nagu muutus, mida ma võib-olla ise oleks muul viisil suutnud teha, aga kes teab täpselt, eks ole, et ei tea.*

M4: *...No kust ma võin seda teada, aga...aga noh-pigem me kaldume oma kogemusi mingisse süsteemi paigutama...ja..ja noh, mul oli kohe mingeid põhjuseid ja seletusi juba selle kukkumise ajal-millest ma ei...mis..millest ma...alguses-ütleme esimesel hetkel ta tundus ikkagi väga hirmus...siis see kõik läks mööda, aga....aga noh, ma igal juhul ma küsisin endalt küll, et miks see nüüd siis juhtus et..mis..noh, seal taga oli vaieldamatult mingi hajevilolek, mingisugune hingeline seisund...noh-niuksed asjad ei juhtu üldiselt ikka niisama.*

Samas kristliku taustaga informandid pidasid kogemust Jumala poolt saadetuks või temapoolseks meeldetuletuseks. Niisamuti ei usutud, et tegemist on juhusliku kogemusega ja et see on mingil viisil ette määratud.

M2: *Ma kahtlustan, et see oli nagu märguanne mulle, et et nagu meeldetuletuseks, et vaata, kes sa oled, sa ei pea muretsema, et ükskõik mis olukorras sa oled, et ma olen sinuga. Jumal nagu lohutas mind sellega, et ükskõik nüüd mis juhtub sul, et ära muretse, et sa oled nagu hoitud, sa ei pea nagu muretsema, et see oli nagu mulle kindlustunne- kindlustus.*

M3: *Ma ei usu väga juhustesse. Teistpidi, ma ei oska tänase päevani päris kindlalt öelda, mille jaoks see vaja on. Aga see on minu isiksuse ja minu, kes ma olen, see vaiminimese, nagu selle täielikult muutnud. Ja ma usun, et lihtsalt jumala hoidis mind nagu elus ja tal on eesmärk mu valule ja ei võta seda kuidagi kergelt.*

N1: *Ei, ma kindlasti ei arva, et nad juhuslikud on. Sellepärast et ma ise olen kristlane ja usun jumalasse. Ja ma tean, et minu jaoks on asjad kõik põhjuslikult omavahel seotud. Ja selliseid kokkulangemisi lihtsalt..noh, võibolla keegi teine ütleb, et need on kokkulangemised, aga mina sel hetkel tundsin küll, et need on nagu...kuidagi sellised juhatatud käigud või juhatatud sellised..minemised et...et mitte niisama juhused.*

N2: *Teate, mina usun küll, et ühtegi juhuslikku asja maamuna peal olemas ei ole. Et mingisugused pöördelised sündmused...Ma olen eluaeg teadnud, et jumal on reaalsus, ma justkui sündisin selle teadmise, et jumal on päriselt olemas, mul oli see kogemus, see oli midagi sellist, mida ma kohe kindlalt teadsin. Ilmselt see (kogemus) oli ka väga vajalik osa minu teekonnast, et ega me kõik ju läbi igasuguste teekondade õpime ja kasvame, et ju see oli ka mingisugune vajalik osa minu elust, et ega ma kurb ei ole, pigem kõik need kogemused tulid nagu kasuks.*

N3: *...Selle peale ma ei olegi mõelnud. Kas ta oli meditsiiniapsakas või mul oli tõesti see eesmärk sinna jõuda, et seda võib võtta nii ja naa, järelikult ikkagi inimese elus ei ole mitte midagi juhuslikkuskõik on nagu ette määratud, see mis peab tulema see tuleb, et kõigel on oma eesmärk. Et järelikult ta ikkagi oli selle eesmärk- sai niimoodi määratud mulle. Et..et noh...Ja just see, et see oligi võibolla selleks, et et ma nüüd kogeksin ja näeksin ja tunneksin neid asju, mida ma praegu siin tunnen ja kogen ja näen. Et kõigel on oma eesmärk.*

Kahel juhul seostati kogemuste põhjus vägivaldse või elupõletava minevikuga.

N4: *No ilmselt jah, muidugi no ütleme, ma oma lapsepõlvele mõtlen, et ma olen ikkagi noh, nagu hästi raskest peres kasvanud, mul on seal vägivalda hästi palju olnud. Et korra mõtlesin ka seda kunagi, et äkki see tunne oli sellepärast et nagu mind maha rahustada. Et elus ei ole nagu kõik kehvasti...et hiljem ka, et ega oma peas mingid asjad käivad, et võib-olla selleks oli seda tunnet vaja.*

N5: *Jah, et kõigel on põhjus. kõik haigused asjad, kõik hakkavad sinu enda peast pihta, kõik hakkavad peast pihta. Ütleme, et selliste asjadega või selliste mõtetega Sa tekitadki endale selliseid asju ja ütleme, et noh, ütleme see...Kui sa lähed ja istud kööginurka maha ja sa hakkad nutma, tundes, et, et sa ei olegi nagu mitte keegi tegelikult, et et siis selles mõttes olen...asja eest sain selle, et või ütleme selle kogemuse eest ja oma kõige nende mõtete asjade eest, et nii sellised*

asjad seal endale külge, meeletu stressi- värkidega kõigega sa selle endale külge saadki. Ja see on raudselt suhete pool. Et nii on lihtsalt, aga ma ütlen, et ma olen tänulik selle, selle kogemuse eest, et mis ma sain ja kuidas see minu elu on nagu muutnud, et ma olen väga tänulik.

N6: Kokkusattumusi pole olemas... kahe aasta jooksul olin üle elanud neli koomat, roiete murrud, käeluumurrud, peahaavade õmblemised, korduvad autoavariid. Olin tunnistatud invaliidiks ja elatusin pensionist. Mõne aasta eest olin olnud klubitibi, kellele lihtsalt meeldis lõbutseda ning kelle motoks oli saanud elu põleb kõrge leegiga. Selle tähendust mõistsin alles nüüd. Jah, minu elu põles tööpoolest väga kõrge leegiga. Päevad möödusid ja ka nädalad. Ma olin rahutu...Hästi rahutu... Ma olen täielik elupõletaja. Ma absoluutselt ei mõelnud...Ma nagu täiesti...lihtsalt lihtsalt lasin elul põleda.

Kaheksast kogemusest kuues ilmes mingi SLKdega käsitletav element, kahes puudus nendest mälestus. Enimesinenud olid kehaväline kogemus, kuid kirjeldati ka valgust, positiivseid tundeid, ühel juhul ka imelist tervenemist. Niisamuti kirjeldati ka surmahirmu taandumist, mis kaheksast intervjuust viiel juhul kadus kogemuse järgselt, ja vaid ühel juhul ei kadunud kogemuse järgselt, vaid muul viisil, milles puututi samuti surmaga kokku. Kahel juhul, mil kogemus kui selline puudus ei olnud niisamuti seost surmahirmu kadumisega, seda kas aktsepteeriti hilisemalt või teadvustati kogemuse järgselt just kaduvust. Kogemuste põhjuseid seostati nii jumaliku märguandena kui ka lihtsalt juhusliku asjade kokkulangevusena, kuid ülejäänutes intervjuudes juhuslikusesse ei usutud. Niisamuti tooksin siiski välja, et kristlased seostasid kogemust Jumalaga, ateistid juhuslikkusega ning ülejäänud informandid, kelle uskumused liigitaksin mõneti segunenuks esoteerikaga ja *New Age*’iga seostasid kogemusi niisamuti ettemääratusega või minevikus tehtu või mõeldu tagajärjena.

3.1.2 Kategooria II

Kuidas taolised surmalähedased või surmalähedased kogemused siis inimeste elu tegelikult mõjutavad. Kui üldse? Sellele keskendus intervjuude teises plokis. Siinkohal toon sisse ka need kaks kogemust, mida eelnevas plokis ei saanud kogemuse puudumise tõttu kasutada (N1 ja M4)¹⁰. Elumuutvat aspekti kirjeldasid mingil määral kõik intervjuud, samas on neljal juhul seotus ka lapse sünniga, või peatse sünniga, mistap ei saaks elumuutvust seostada ainult kogemuse endaga. Niisamuti esitasin teises plokis küsimusi, mis käsitlesid esoteerilisi teemasid (nt sensitiivid), et teada saada, kas

¹⁰ Kasutan neid kaht surmalähedast kogemust töö võrdlevas osas võrdlumatena, et siis näha, kas surma kogemise intensiivsus mõjutab surma mõistmist ja sellega seonduva mõtestamist.

kogemuste järgselt muutub arusaam taolistesse vaimsetesse praktikatesse, ning kas on seos kogemuse ning spirituaalsuse suurenemise vahel.

Esmalt käsitlen elumuutvust igapäevastes aspektides. Alustuseks tooksingi näited intervjuudest, kus tegemist oli sünnitusega või sünnituseelse kogemusega. Küsimusele "kuidas/kas see kogemus on mõjutanud teie edasist elu seda muutnud" vastati järgnevalt:

N1: Ma võin öelda, et mu suhe selle lapsega on hoopis teistsugune kui teiste lastega. See on küll, et ta on minu jaoks justkui kanal, et ta on väiksest peale olnud selline hästi-hästi õrn, aga samas selline siiras. Ja teda hoides ma nagu tunnen justkui ennast lähemal olevat jumalale või millelegi sellisele armastusväärsele või sellisele olulisele ja tähtsale...

N2: No vot, muutus küll, et peale seda ma siis ikkagi tegin selle lubatud kannapöörde, kui ma enne olin pöörane-hullumeelne. Selline noh, tõesti ilmselt igatipidi liialdasin nii palju kui võimalik kõigega, millega liialdada annab. Vene ajal muidugi. Selle ajal ju narkootikume ju ei liikunud, jumal tänatud. Aga peale seda ma siis jah, võtsin ikkagi täiesti teise hoiaku ja tõesti. Noh, ma hakkasin mõtisklema nende asjade üle rohkem. Ma hakkasin väärtustama oma elu rohkem. Ma hakkasin mõtlema selle peale, mis mu tegelik missioon siin elus on ja midagi iseenesest see elu hakkaski muutuma, jah.

N3: Mul sündisid lapsed ja...Ja elu läks...elu oli nagu laste päralt, et see oli nagu et...tol ajal mul noh, et elu läks kõik laste peale...Et on nüüd on mul nagu jah, et ma tunnen ja tajun ja siukseid teistmoodi asju...et siis olid ainult minu lapsed...ma ei pööranud nagu tähelepanu.

N4: Muidugi siis sündis ka vaata laps ka ja lihtsalt ma muutusin palju stabiilsemaks ja rahulikumaks...Et ma arvan, võib-olla pärast seda ma jäin muidugi rahulikumaks ka, aga noh seal võib mitu asja mängida...võib ka see tunne...see tunne või see...see kogemus, pluss ka see lapse sünd mängida...et siin nagu ma ei oska vahet teha. Kumb siis seda mõjutab...või siis mõlemad võrdselt mõjutasid, see võib ka täitsa...Et noh, muidugi ma ütlen..kaks aastat hiljem ju tegelikult võtsin ma ju ette uuesti koolimineku. Et noh, ma ei tea, ega see võis ka samamoodi mõjutada, ega ma ei tea, et kardinaalselt ju hoopis teise suuna õppisin ja...Noh, et see võiks ka veel olla omakorda mõjutegur..ega ei oska öelda.

Lastega seotud informantide puhul jäi kõlama asjaolu, et siiski suurim muutus olid algselt lapsed, ning minagi ei julgeks siinkohal teha üldistusi, et vaid kogemus omas elumuutvat aspekti. Küll aga tooksin välja, et raseduse ajal saadud kogemustes ilmes asjaolu, et suhe lastega oli hoopis teistsugune ja täheldati laste erilisust.

N1: Ma arvan, et tal on jah mingi teistmoodi see side, praegu vähemalt küll. Öeldakse küll, et lapsed on jumalale lähemal, aga sellisel juhul ma olen alati mõelnud, et mulle tundub, et ta on nagu veel lähemal kui teised lapsed, sest et noh seda on lihtsalt iga tema sellise käitumise...või noh mingisuguse situatsiooni puhul näha, et ta on hästi hoitud, ta on täiesti hulljulge- et ta ronib nagu mitme tooliga kapi otsa ja kõigub niimoodi et aind jalad paistavad külmkapi otsast mulle vastu, et läks kommi võtma, pani särki veel-ühe käega sättis särki püksi, et saaks kaelusest nagu komme sisse toppida, aind jalad paistsid kõrgelt nagu külmkapi otsast...et no selliseid asju teeb ja tuleb kõigest ilusti välja, ei kuku ega mitte midagi..no täiesti noh, segane poiss- heas mõttes.

N4: ...Et ma ütlen, mu kolmest lapsest on kõige keerulisem see teine laps just mul. Kes on nagu selle kogemuse ajal oodanud ema otsa. Ja täna ta saab nüüd 20 see suvi... Ma ütlen, et väiksest peast küll hästi klammerdus mu küljes. Et, et et selle lapse puhul on küll niimoodi, et ma mõtlen nagu 20 saama, aga nagu ära ei taha minna. Et ta on jah, ta on selles suhtes, et ma tunnen, et ta võiks nagu lahti lasta must, aga ta kuidagi taha...Ja mul on selline hästi kummaline olukord olnud..... Aga selle lapse puhul mul sünnitamisel valus ei olnud. Et, et ta sündis praktiliselt ilma valudeta...Sihuke hästi klaar laps oli, hästi siniste silmadega kohe vaatas..ja siuke...õudselt selline, Ma ütlen, mul tuli sõbranna vaatama onju ja ütles "oh siin on geenius" ja no oligi geenius käes. Et ta ta oligi kohe nagu teistsugune laps. Kui ta ka sündis. Aga noh, ma ei tea, kui palju see sellega seotud on.

Üldiselt jäi mulje, et SLKde elumuutvat aspekti kirjeldati läbi minevikus olevate negatiivsete või pärssivate mõttemustrite ning nende muutumisega, samas toodi välja pisikesi muutuseid, nagu näiteks kohvijoomisest loobumine (N5). Ülejäänud kogemustes kirjeldati elumuutvat aspekti järgmiselt:

N5: No no see muutus ikka on küll, et. Et noh, see on, nagu ma ütlesin ka, et ma enne nagu sellest vaimsest poolest ei teadnud nagu mitte midagi. Ja nüüd ütleme kas või sedagi, et mida tegelikult inimese pea või ütleme siis inimeste tavateadvus ja naiste oma veel eriti toodab, et siis antud momendil ma olen küll nagu palju rohkem kursis sellega ja ma ütlen ka, et ma loen nagu selle kohta ja, ja üleüldse selles mõttes nagu, mis seal praegu nagu maailmas toimub või ütleme see koroonateemad ja kõike... Ma olen täiesti neutraalne vaatleja, et ma kujutan ette, et alguses, või kui ma ei oleks nagu niisuguse asjaga võib-olla kokku puutunud, et et ma võib-olla põeks Et ma ei saa nagu enda kohta öelda seda, et olen tohtu vaimne inimene või valgustunud, või nagu nad siin seletavad. Ei, mitte seda, et aga ütleme, et selle mingisuguse osaga mis ma sellest oma elust siis selles vaimses maailmas olen, siis ma ütlen, et, et mul on olnud lihtsam elada, toimetada, oma asju ajada...

N6: Ja see klikkis mul ära... see klikk, et aga päriselt on ka teistmoodi võimalik. Ja siis toimus suur ärkamine. Siis toimus see, kui..aga ma näengi seda maailma hoopis teiste silmadega, ma näen hoopis teistsuguseid värve. Ma näen. Ma näen, et on..mõnes mõttes seda sahinat või nagu neid vibratsioone onju. Et see õhk ei ole tühi, see õhk tegelikult täis erinevaid molekule ja erinevaid sagedusi. Aga sellega oli alguses väga raske harjuda, sellepärast et ma ei olnud sellega noh...ma olin juba hoopis teistmoodi elanud. Aga see oli see tõeline ärkamine

M1: No kui keegi küsib, et mis on sinu elus olnud kõige pöördelisem moment, siis see on olnud see. Et nagu sisuliselt..nagu noh, enne seda sa nagu selliselt elasid nagu kogu aeg nagu La-La-La, eks ole. Et nagu mingi, ma ei tea, life is nice, eks ole, et noh, mis iganes sul nagu need sihukesed ootused elule olid, eks ole, olid sihukesed..noh, olid ühtemoodi kuidagi. Ja peale seda nagu noh...Oluliselt rohkem hindasid nagu elu. Nagu hindasid seda nagu kogemust, seda elu kui kogemust, eks ole, ja noh, tänu...see muidugi kindlasti nagu olulisel määral ka kujundas seda, et kuidas sa nagu et, mis kogemusi sa edaspidi väärtustasid rohkem....Oluliselt suurem fookus läks minu jaoks noh, järjest ja järjest läks fookus rohkem sotsiaalsetele suhetele, inimestele, sellele, et see iga päeva nagu väärtus võiks olla nagu elus. Oluliselt väiksemaks muutusid kõik need nagu siuksed, nagu see tung selles, et siukest nagu ühiskonna sihukeste nagu ühiskonna heaolu nagu sihukestekriteeriumite järgi, nagu kuidagi nagu ennast õnnelikuks teha, et see läks nagu oluliselt madalamaks ja rohkem mõtlesid, et mis teeb minul nagu heaks, mis on, mis minu ümber...

M2: ...No (kogemus) mängis (rolli) küll, tegelikult, selles suhtes mul oli see, et enne seda õnnetust juhtus üks väike õnnetus, et mind kadestasid ühed õpilased, suuremad õpilased, et ma olin nagu kristlane ja õppisin hästi ja sai natukene nende käest ühe keretäie, siis tuli mul isa kooli, sellepärast nad üldse ei sallinud mind. Ja siis ma viiendas klassis kohtasin neid uuesti, aga ma rääkisin neile, kuidas jumal mind selle õnnetuse läbi päästis. Ja nad palusid minu käest nagu isiklikult andeks, et nad tegid...ja nad olid terve viienda ja kuuenda ja seitsmenda ja kaheksanda, üheksanda klassi mu ühed parimad sõbrad. Ja päriselt...

M3: Ma ei oska tänase päevani päris kindlalt öelda, mille jaoks see vaja on. Aga see on minu isiksuse ja minu, kes ma olen, see vaiminimese, nagu selle täielikult muutnud. Ma olin, ma ütlesin, et natukene sihukene tuisupea enne. Tormasin ringi... Ühesõnaga, ma olin nii aktiivne, et tagantjärele mõeldes tegelikult, et see on...nagu võib-olla ei olnud kõige tervislikum isegi. Et see võttis nagu mul vähekene tempot maha, rahulikumaks, mõtlema...kaaluma kindlasti rohkem ja just et läbi mõtlema asju hoopis teistmoodi. Ja võib-olla üks nagu asi, kuna ma enne...minu fookus oli just et nagu just do it...ja tegemise...Ja nagu äratagemisel, siis pigem nagu nüüd ma olen nagu see, kes...tahan on kasutada oma nagu pead ka...Niiet analüüsin nagu hoopis teistmoodi, ma arvan.

M4: ja selles viletsuses ma ka lubasin endale, et kui ma sellest välja tulen...ja kuidagiviisi terveks saan...siis ma igatahes...olen elu lõpuni tänulik, pean seda meele ja ei virise ega ka vingu ilma asjata...igasuguste tühiste asjade pärast. Et kuidagi...noh, et see elus-see elus olemine on ikkagi iseenesest suur...kingitus ja niivõrd habras tegelikult ja no, siin on miljon sellist asja, millest me üldse ei tea...et nad meil on...Aga noh, üks nüüd on juba aega möödas ja ma ei oska öelda...ma ei...vot, noh, mulle tundub nii et kui ongi mingi tõeline muutus, sinus...et ega-eaga sa sellest õieti aru ei saa...et tegelikult on sellega ka selline asi, et see endine läheb nagu meelest ära. Et me ikkagi jääme selleks samaks, kes me oleme...ma arvan, siin põhimõtteliselt sellena me sünnime ja sellena me sureme, aga...noh ainus suur muutus mis saab toimuda on see, et-et me saame kuidagi lähemale sellele, mis me tegelikult oleme. Noh, kuidagi pidi nagu vabamaks...üleliigsest ja...noh...võiks ju olla...nii...aga ma ei oska seda hinnata ise..

Nagu mainitud käsitlesin teises ploki ka kogemuste ning esoteerika omavahelist seotust. Küsimusele, mis käitles esoteerilisi võimeid ning nende seotust teistsugusega toodi välja näiteks iseenda esoteeriliste võimete paranemist ja nende mõistmist, seda just kõhutunde või intuitsiooni paranemisel. Küsimustes tõin suunava näitena sensitiivid, kuna esimestes intervjuudes ei saanud inimesed aru, mida esoteerika või vaimse all mõtlen.

N4: ...Ma ei ole nende vastane kunagi (sensitiivide)... ja ma olen tegelikult uskunud neisse. Aga mul on mingi...alati mingi oma kõhutunne, kus nagu mõni sensitiiv, kes ütleb, et ta on onju... või midagi oma arust teeb, siis mul nagu oma sisetunne ütleb ei, see on vale. Pärast seda (kogemust) võib-olla pigem veel rohkem sorteerima neid välja, mitte kõike uskuma, pigem sedapidi. Enne ma võib-olla ma uskusin rohkem ...seda esoteerikat ja mingi igasugu suundi, aga nüüd pigem vähem. Et noh...Ja ikka pigem sise-või kõhutunde najal, sest mul on ikkagi see kuidagi hästi tugev.

Mainiti ka iseenese ülitundlikkust ning selle kogemuse najal tugevnemist või üldse avaldumist.

Intervjueeritav N2 pidas ennast alati tundlikuks inimeseks (näeb ja tunnetab asju ette ning suudab ammutada informatsiooni, märgata). Kogemust kirjeldas ta pigem suunavana:

N2: *Võib-olla ma ei noh, tähendab selles mõttes, et eks ma olin kogu aeg natukene tundlik, aga noorena ei suutnud seda informatsiooni väga nagu, ma ei tea, tõlgendada või see kuidagi jõudnud minuni, aga peale seda surmalähedast kogemust mul nagu tulid, paremad teadmised, et mida selle infoga peale hakata...*

Intervjueeritav N3 kirjeldas end lapsepõlves juba tundlikuna. Täpsemalt kirjeldas ta enese võimekust vaime tunda, pani kaarte ja ennustas tulevikku, aga seda kuni laste sünnini. Kogemuse järgselt hakkas ta uuesti nende vaimsete teemadega tegelema alles siis, kui lapsed olid suured. Kogemusejärgset kirjeldas ta nii:

N3: *kuskil 7-8 aastat tagasi...Hakkasin-hakkasid valguskerad ja siuksed...noh, ühesõnaga müstilised juhtumid...Tänu nendele sündmustele hakkasid mul käima igapäevaselt valguskerad...pärast hiljem ma sain aru, et need olid ka need jumalikud valgused mis käisid koguaeg, et tahtsid mind nagu kaasa võtta.. Et ma olin nagu kõrgemate poolt välja valitud.. Ja siis ma sain aru, et mul on mingisugune eesmärk siin-kõrgem eesmärk. Et noh, ma jään oma aega ootama, praegu on lihtsalt need ärevad ajad aga...nüüd juba maailmas toimub see...see 5Dsse minek, et teised energiad ja need et...ju siis on see minu aeg varsti kätte tulemas, et mis eesmärk mulle on antud. Et ühesõnaga jah, et mingisugused kõrgemad eesmärgid ja asjad...järelikut see toimuski siis kui mul see hing välja läks... Et käisin teispooluses ära.*

Nagu eelnevalt ühes näiteski juba välja tõin, hakkas informant N6 tunnetama maailma osakestena ning selle juures ka auravälju jne. Niisamuti mainis antud intervjueeritav ka manifestatsiooni ning mõtte jõudu. Ka märke ning sünkronismi. Niisamuti rõhutas antud informant just soolestiku ja mikrofloora tervise olulisust, kuna see mõjutab otseselt meie kõhutunnet ning intuitsiooni. Tema elus tehtud kannapööre seisneski põhiliselt just probiootikumide kasutamises ning toitumisega seotud muutustes. Samas mainis ka tema maailma teisiti tajumise aspekti.

N6: *...See...lapsepõlves, ma tajusin seda maailma hoopis teistmoodi. Aga ma hakkasin ennast igasuguste stimulatidega selles mõttes nagu tagasi tõmbama, sellepärast et seda oli too much. Seda on liiga palju. Ja ma ei osanud, sest et Ma ei tahtnud olla, vaata nagu erinev teistest. Ma tahtsin, ma tahtsin teistega samastuda. Teised, kes olid noh, nii-öelda nagu tavainimesed ja kõike, ma tahtsin olla ka nagu tavainimene. Ja siis ma hakkasingi nagu, noh, oligi et tuimestama ennast. Aga praegu, kui mul on meeled avatud...see, sellega on natuke keeruline selles mõttes toime tulla, kui sa tajud nagu kõike, aga et sa suudad olla enda kehas kohal. Sul arenevad nii-öelda sixth sense, kuues meel. Sul hakkab see arenema, see telepaatiline võime. Sa hakkad asju ette tajuma. See on siis selgeltnägemine. Sõna otseses mõttes selgeltnägemine, tuleviku nägemine. Ja see, jah, ütleme niimoodi, et erinevad meeletajud hakkavad arenema ja see ongi see noh et, kuidas seda kõike hoomata. Et aga sellega harjub ära.*

Ühel juhul tekkisid kogemuse järgselt vaimsed huvid, millega hakati teadvustama endale ka spirituaalsemaid juhtumeid ja kokkusattumusi, millesse enne pigem ei usutud:

N5: *Aa, ei uskunud midagi, et siis see oli lihtsalt nagu põnev, et mingisuguste ütleme, tüdrukud kokku ja oh, lähme täna kardimoori juurde.. Paneme aja kinni, vaatame mis saab, teeme nagu väikse siukse elevuse endale, aga ei, ei ei, see oli rohkem juba lihtsalt siuksed nagu. Noh, ma ei tea, mingi seiklus või ma ei tea mis iganes, et ei see on, ütleme, see tõsisem värk on ikka ikka nagu peale seda jah. Aga seda ma ei saa nagu öelda, et ma oleks mingisugune hull sensitiivide juures kihutaja või käija. Et aeg-ajalt ma ikka. Et, et selles mõttes ma ei tea jah, et sellised asjad mul on küll, et mingisuguseid nihukesi noh, ütleme nagu vilksatusi nagu tekib veel. Et see, et ma mõtlen nüüd täna ühe inimese peale ja plaks ta mulle mõne hetke pärast kohe helistabki või et...selliseid noh asju ka, et ma ei tea. Mu õpetaja ütles, et mul on hea kontakt oma vaimuga...mine tea, ei ole vaimu näinud!*

Kolmel korral ei seostatud kristliku tausta najal kogemust esoteerikaga ja pigem suhtuti esoteerikasse kriitilisemalt.

N1: *. Ma...kuna ma olen ise nagu väikesest peale olnud kristlane, siis ma pigem on nagu see, et ma olen nagu enda jaoks teistmoodi lahti mõttestanud ja siis see esoteerika on justkui üks osa sellest...et ma paigutan kõik selle, mida ma ei saa sõnadega selgitada n-ö, noh, kui jumala alla, et jumalat me ka ei saa selgitada lahti oma sellise keeleoskuse või enda sõnavaraga, sest see lihtsalt ei ole võimalik. Et selles mõttes ma pigem jah lahterdan nad kõik kokku. Ma ei ole väga selles mõttes, ma olen üsna kriitiline nende (esoteerika) suhtes. Ma ma tean, et kuna mul on endal olnud neid selliseid kogemusi, et siis ma ei saa eeldada, et neid ei võiks teistel justkui olla..või kuidagi seda naeruvääristada, et ma täiesti usun, et on inimesi, kes tajuvad ja tunnetavadki neid n-ö teispoolseid asju paremini, aga ma ise ei ole ei kristalliusku ega midagi sellist, et ma kuskilt esoteerilist abi paluks või usuks nendesse, et pigem olen kriitiline jah....*

M2: *Ei usu selles suhtes, et jumala käes on ju kõik kontrolli all selles suhtes, et ma arvan, see on lihtsalt puhas vale. Ja teine asi- see tahab lihtsalt nii-öelda tähelepanu, aga mina ütlen, et Kuigi ma ütlen seda ka, et kui jumal teeb seda, ja kasutab inimesi niimoodi, annab siis muidugist, aga et praeguses elus mitte mingil juhul ei usu selles suhtes, et ma arvan, seal lihtsalt vabadust väljenduse pärast, see on puhas vale, mida kõik ütlevad.*

Ühel juhul seostas informant esoteerikamaailma negatiivsete vaimudega.

M3: *Ma tean, et nad on olemas ja nad kasutavad deemonlike nagu sihukeseid allikaid. Ja ma tean, et nagu see isegi toimib. Ma ei saa öelda, et nagu ei ole, kummitusi, ei ole selgeltnägijaid, nõidasid. Ja, Nad on olemas ja see ongi nagu see vaimne vastik asi ja nad kasutavadki kurjusid vaime ja tegelikult noh, see nõidus ja kõik, nagu ta on reaalne...kui meie kasutame usku, et palvetada, siis nemad kasutavad teatud viisi usku siis tolles tumedas sfääris. Ja see on vajalik, nagu nende tegelastele, et nad saaksid infot anda ja aktiveeruda..noh, seal. Et kui nad ise ei usuks seda, siis tegelikult ka midagi väga ei toimuks. Ikkagi rakendavad enda usku, aga väga valesti. Ja pärast nad on ise tegelikult seotud nagu palju hullemate asjadega Ja need kes nagu valget maagiat praktiseerivad. Nad arvavad, et nad võivad aidata inimesi. Jah, see on ju valge maagia, see on ju hea. Tegelikult on see, et nad annavad tilgakese leevendust, natukene rohtu, aga tegelikult kaasa tuleb ikkagi üks deemon. Et tagantjärele tegelikult ta on nagu viitsütikuga pomm põhimõtteliselt. Ta on hea näoga, aga pärast see pomm lõhkeb ja tegelikult siin ei ole enam pidurit nagu sellel, et ta on lasknud sellel tegelasel enda üle meelevalla saada. See, kes see sama selgeltnägija on, ja ta mürgitab selle sama vaimsusega ka kõiki neid oma...nagu jutumärkides siis patsiente. Ega ta seob ka nende vaime ja hingesid tegelikult. Et loitsude ja nõiduste ja asjadega...ja sellega, et inimesed panna uskuma nagu nendesse...selgeltnägemistesse või "ma ennustan sulle sinu tulevikku või midagi..."*

Kahel juhul oli tegemist lihtsalt kogemusega, milles elu sai uue mõtte, kuid milles ühes oli esoteerika tembelatud šarlatanidega seotuks:

M1: *Nooo selgeltnägijatega mul on nagu natuke juba teine kogemus. Et see on, see on nagu inimeste manipuleerimine sisuliselt, eksole. Ja minu arust seda ei tohiks nagu lubada. Nagu enamuse asjadega, eksole. Nagu inimestele usu müümine, see on minu arust täiesti ebaeetiline, aga kahjuks seda teevad kristalliteraapiast kuni religioonini välja, eks ole, religioon on ka ikkagi...või noh, lääne religioon on suures osas ikkagi raha ka, eksole. Et noh, et väga kena, et spirituaalsus on ka seal kusagil olemas. Noh, jällegi mul ei ole mitte midagi nagu selle vastu, et inimesed tegelevad nagu eneseparendamisega mõnes mõttes läbi spirituaalsuse või nende kogemuste, eksole, mõtestamisega onju. Noh, nii nagu sinna nagu raha taha tuleb siis nagu nope...*

Teisel juhul mainis informant, et kuna endal kokkupuuted puuduvad, ei oska ta midagi arvata.

M4: *No ma ei tea, kui ma neid võimeid kogen ise..endal, siis no miks mitte, see mida inimene ise endast arvab ja mis võimed tal on...see ei ole nagu väga oluline minu meelest.aga ei..ma, selles mõttes ma usun küll, et võivad nii öelda avaneda mingid võimed..mis noh, neid ikka on-igasuguseid võimeid, mida me ei kasuta või millest me ei ole üldse teadlikud...ja mis on see sama asi, see et me ei ole teadlikud ja me ei kasuta, sest me üldse ei tea kes me oleme. Et see on nii ära kadunud meis elu jooksul-igasugu asju õppides, mida meil vaja ei ole...et..et niisugune pauk võib need täiesti vabalt..välja tuua jah, et et miks mitte, aga muidugi seal on oht see, et hakatakse neid võimeid imetlema ja kuidagi kujutama ette, et nüüd ma olengi väga eriline ja mul on mingi väga erilised võimed..ja neid ekspluateerima, noh ma ei tea, seal on palju-nagu ikka igasuguseid karisid...et selles mõttes ma ei..ma kindlasti ei julgustaks inimest siis hakkama nüüd mingiks..ma ei tea kelleks..et las need võimed siis olla ja...ja noh-ma ei tea-ela siis nendega ja ole õnnelik, ja kui..kui sa saad kedagi nendega aidata ja keegi sinult abi palub, siis kindlasti...*

3.1.2. Kategooria III

Kolmandas teemaplokis lähenesin inimeste omamüüdile, milles käsitlesin ideed surmajärgsusest ja selle ilmnemisest, kas siis märkide või müütide näol. Nagu ka SLKde põhjustega, saaks ka surmajärgse mõistmisel ja mõtestamisel tuua seosed inimeste uskumustega. Kristliku taustaga informantidest seostasid vaid kaks surmajärgset Jumala plaani ja paradiisiga. Ühe informandi arvates ei toimu peale surma midagi, kuid teises intervjuus joonistus siiski välja mingigi arusaam sellest, mis ootab inimest peale surma. Samas uskusid antud kaks informanti hinge olemasollu ning selle Jumalikku päritolu. Ühel juhul (M3) mainiti ka hingesid, kes on deemonlikku päritolu.

M2: *...noh...jumala sõna ütleb ka seda, et vaata, kui kõik need inimesed, kes seal alguses hoitud seal all, et siis need pärast tuuakse ka üles. Et..Jeesus, kui maailma nagu uus kord tuleb...*

M3: ...Nagu piibel ütleb, et see maa rullitakse kokku ja see põleb leekides.

Hinge (või miski muu igavese väärtuse, mis jääb keha kadudes alles) olemasolu mainiti kokku kaheksas intervjuus, millest siis kaks (M2 ja M3) uskusid Jumala plaani. Kuuel juhul seostati surmajärgset ka hingede edasieksisteerimisega, ühes intervjuus defineeris informant hinge ümber teadvuseks (N2) ning teisel juhul käsitleti seda väärtust vaimuna (N1). Üks informant pidas hinge või "mingi suurema väärtuse" olemasolu võimalikuks, kuid piisava põhjenduse puudumisel ei näe ta põhjust taolistesse asjadesse uskumiseks (M1). Surmajärgset suurpuhastust mainiti ühel korral seoses tervise teemaga, millega informant peale oma SLKd jõudsalt tegelema hakkas. Peamiseks olemise ja hingede uuestisünni põhjuseks peeti kogemuste saamist.

N6: Mis meist saab. Kõik läheb hästi! See on nagu täiesti raudne reegel, et toimub maailmas suurpuhastus. Ja kõik see teema praegu suunab inimesi toetama oma immuunsust ehk siis tugevdama oma keha.

Vaimsete ideede najal toetusid paljud erinevatele teooriatele, mille kohaselt siis taoline hingede rändamine toimub. Tugineti näiteks hingerändele teistes dimensioonides/paradiisis/kuskil ja siis selle uuesti kehastumisele. Seda juhul, kui hing on veel piisavalt noor või ei ole oma eesmärgi veel täitnud.

N3: Hinged rändavad. Mina ise olen 7s hing....lapsed on alles noored hinged- alles esimesed hinged.. Ja-ja minu väiksem laps, tema on 9s hing. Et jah, siuksed asjad on olemas, kõik need hingede rändamised ja... ta rändab ringi selles suhtes...et..et ta võib olla seal paradiisis ja siis ta võib lihtsalt ringi rännata. Ma ei oskagi öelda täpselt kus ta rändab, aga kui ta leiab omal selle keha, kellesse ta peab minema, et siis ta läheb sellesse kehasse.

N5: ...Seal on päris mitu etappi, et kuidas see hing seal seikleb. Et on mingisugune vaheetapp veel, kus on mingisugused tegelased vastas, kes kutsuvad "oo, tule siia, tule siia, siin on noh, ma ei tea, maru äge"... Et tegelikult tuleb nagu sealt veel edasi minna... veel kõrgemale, et siis sa satud nagu õigesse kohta, ja ütleme, et kui see minekumoment on, et siis see peaks olema nagu hästi kõrgel sagedusel, et siit ära minna. Siis on kuidagi nagu jõudu vist rohkem seal pool sehkendada ja asjatada, et selles mõttes nagu kurvana ära surra tegelikult ei tohiks.

Hingede rännet käsitleti lisaks erinevatele dimensioonidele ja tasanditele ka siin ja sealpoolse vahel:

N4: Seda ma arvan ka, et mingi on kindlasti. Ma ei tea, kas ma tunnen valesti, aga ma arvan, et mul vanaema käib aeg-ajalt ikkagi mind vaatamas. Et paar korda niukest...nagu siis, kui mul võibolla nagu raskem on olnud, et siis ma nagu tunnen, et keegi nagu oleks vahest kuskil. Et ma arvan küll, et nad jäävad ikkagi alles.

N2: Ilmselt oleks kõige mõistlikum teda (hing) defineerida teadvuseks? Et ta mingil moel materialiseerub, siis, üks ole, et ta on siin infoväljas olemas, ta ei kao kuskile. Noh, mida kauem on inimene surnud olnud, seda raskem on seda infot sealt infoväljas kätte saada.

Seda ma tean küll, et ega elu ei lõpe füüsilise kestaga ära, et see kogemus mul raudselt on. Aga et mis edasi saab, et see sõltub ilmselt väga palju siis meie usust ilmselt, kuidas me usume, mida, mis minust saab...

Üks informant (M4) tõi välja inimolemuse igavikulisuse ning ajatuse, kuid nentis, et see mis ollakse praegu jääbki vaid siia. Unustamine tuli välja ka ühes teises intervjuus.

M4: Selle minana-isikuna, kõigi oma asjadega mis me siin oleme...ja mis me oleme. Et miskipärast mulle see kreeklaste kujutus sellest unustuse jöest, kust hinged rüüpavad ja siis unustavad. Kõik, mis siin oli..absoluutselt kõik. Et see meie elu siin, see jääb ikkagi siia poole.

N1: Ma arvan, et me elame edasi, aga ilma selle füüsilise kehata. Millises vormis või kas neid on võimalik ette kujutada- ma ei oska öelda, aga ma arvan, et me tunnetame ennast ikkagi iseendana. Sellisena nagu me praegu tunnetame, kui me ei mõtle enda keha peale. Ja ma arvan, et see säilib. See ongi see n-ö elukogemus, mida me siia tuleme koguma...Ja mille najal me n-ö sünnime kunagi uude kehasse, et tegelikult see elutarkus jääb meile alles, aga me unustame selle ära. Et see on see järjepidevus, see on minu arvamus.

Sellele, kui mitu informanti uskusid surma(eelsetesse) ilmingutesse ja oomenitesse on siinkohal keerulisem vastata. Küsimuses tõin näitena rahvafolkloorist tuntud käo kukkumise koduhoovis, mis siis liigitati kas ebausuks või vanarahva tarkuseks, millesse enam ei usuta. Samas lahtisele küsimusele märkidesse uskumise kohta vastasid ka need, kes käo kukkumist ebausuks tembeldasid, et usutakse küll. Informandid M1 ja M4 pidasid taolisi oomeneid pigem kokkusattumusteks, millele ei tohiks liigselt mõelda.

M1: Aa, no õnneks ma ei teadnudki seda...Tead, sellega on ikka niimoodi, et mida iganes me oleme kuulnud, eks ole. Et kui me oleme kuulnud, et mingid niisugused nagu ennustused, eks ole, on mingite asjade kohta siis tahes-tahtmata käib meil korra kõigil läbi, et "aa, aga äkki seekord juhtub." üks ole, aga see läheb hästi kiiresti üle. Et sa lihtsalt, et kõik taandub sellele, mida sa usud. äkki see kägu lihtsalt kukkus kolm korda praegu üks, ei tahtnud neljandat korda kukkuda, eks ole. Et nagu see on umbes sama hea seletus, kui nagu, et nüüd tuleb surm...

M4: Ei. Ei, ma nagu teadlikult, ma ei usu ega taha uskuda...Ma arvan, et nii kerge on noh...siis lõpuks on kõik midagi tähendav ja kõike sa pead kartma..ei saagi niimoodi elada...Aga noh mis ei tähenda, et vahel ikka jah...võib ju minna kõhedaks..aga eiei, ma väga ei usu, ma arvan, et need on ikka rohkem siuke ettekujutus.

Surmaeelsetesse oomenitesse uskusid kindlalt kolm informanti (N2; N3 ja N5). Kolmel juhul seostati taolisi märke/oomeneid jumaliku sekkumisega, mistõttu rahvafolklooris tuttavaid oomeneid ei usutud (M2; M3 ja N1). Kahel juhul peeti märke

isikliku tõlgendamise küsimuseks, aga ei vaikitud folkloorist pärinevat näidet maha (N6; N4).

N1: *Ebausk jah? Ee, lapsena uskusin, sest mind hirmutati nendega, aga peale seda kui ma iseenda jaoks need asjad lahti mõtestasin, siis ma selliseid ilminguid või...surma kuulutusi ei usu enam.*

N4: *Aa, see vanarahva tarkus!!! Kui ma väike olin, siis ma tean, ma kartsin neid asju, sest vanaema rääkis ka neid kogu aeg. Aga, ma tean seda, et ma raudselt mäletan...seda, ma arvan, ma olin 17 vist, kui kägu ka kukkus kolm korda onju... ja siis...ei juhtunud mitte midagi ja siis pärast seda kadusid mul igasugune vanarahva tarkustes hirmud ära...minu jaoks.*

N5: *Heheh, jaa-jaa...ma ei tea, viimasel ajal mulle tundub, et...Ma ei tea, mulle tundub, et need rahvatarkused vist enam ei pea 100 protsenti paika. Et kogu see krempel on siin nagu nii palju muutunud ja nad räägivad ka, et see maailm on nagunii palju muutumises.*

Samas täheledatai kahel juhul hiljem, et märke või kokkusattumusi, mida siiski tunnistatakse on:

N1: *pigem on need sellised, või peaks tulema või tulevad ikkagi isiklikud sellised mingisugused märgid ja hoiatused, et peab olema tähelepanelik. sest tegelikult mul selliseid juhuseid on olnud ikka veel, et kus ma nagu noh, kõnningi siin autotee juures, järsku jääd seisma, näed auto sõidab mööda-kust see auto nüüd tuli, miks ma seisma üldse jäin, et neid momente on nagu küll ja küll.*

Folkloorilisi ilminguid ei saa olla, peale sellist kogemust, sest sa tead, et see asi tuleb kuskilt mujalt. Lihtsalt, ma arvan- mul vähemalt on niimoodi.

N5: *...Tagantjärele selles mõttes jah, Ma võin selliseid seoseid tuua, et kuidas me üldse avastasime selle, et mul selline asi on...et ma haige olen...Et minu juurde sattus üks naisterahvas. Kes soovitas mulle ühte koolitust..Ta oli juba mitmeid kordi käinud ja soovitas minna mul ühele kursusele...¹¹*

Kahel juhul ei tahetud kuidagi rahvafolklooris levinud oomenitesse uskuda, küll aga usuti siiski märkidesse, mille päritolu arvati taaskord olevat jumalik

M3: *Ei, seda ma ei usu üldse. Et ikkagi, ma usun nagu jumalat, mitte ma ei vaata nagu tähti, mida jumal on loonud, et uurida nagu sealt kõige-kõige vägevama kohta, kes tegelikult on ikkagi looja, mitte loodu.*

...

M3: *Ühe korra oli küll see, et jumal andis mulle märku. Ta võttis põhimõtteliselt mul õlast kinni, ja ma kogesin, et jõnks käis südamest läbi...ja et ta andis märku- midagi on väga valesti.*

või siis seostati neid märke inglitega.

M2: *Vot...Et neid ma ei usu selles suhtes, et kui just jumal ei nagu...ei kasuta oma nagu loodut, et sulle nagu midagi anda teada, et siis absoluutselt, aga muidu ei, mitte mingil juhul.*

¹¹ Antud vastuses kulmineerus jutt väga isiklikuks, mille kaudu siis informant avastas, et ta on haige ja millest kõik siis alguse sai. Informandi anonüümsuse tarvis ma seda ei avaldaks.

...

Aga Jumal annab teada- see on väga eriline viis selles suhtes, et ma olen ise seda ükskord kogenud, et mäletan, et mul jälle juhtus üks väike õnnetus, aga rattaga sõites ja arvasin, et olen nüüd täiesti nagu jälle kutu, mind tõstis üks püsti üks vanamees koos koeraga. Ja hiljem ma nägin, kuidas see vanamees ja see koer nagu. jJa siis ma nägin neid tegelasi uuesti unes ja siis mulle öeldi, et need võivad olla inglid, et ära muretse. Et nad on head inimesed, et nad tahtsid sulle head.

Samas oli ka neid, kes märkidesse uskusid (lihtsalt mitte vanarahvatarkuseid), ning toodi välja ka isiklike seostuvaid märke või ilminguid (numbrikombinatsioone või kuupäevi mainiti vähemalt kolmel korral (N3; N4 ja N6)), niisamuti mainiti surmaga seostuvaid endelisi märke ja unenägusid, mis on siis ühel juhul kantud perekonnas edasi:

N3: ...jah, kindlasti. Enne seda tavaliselt kui ma olin tööl, et kui keegi juhtus surema..et siis oli...ikka et mõni vares tuli istus seal akna taga puu otsas tegi oma kraaksumis või et kuidagi...selge märk on olnud alati, et kui surm tuleb..et siis tuleb alati mingi märk, et kas vares või kägu või kes iganes, et ikkagi märk tuleb. Et sa saad aru, et see inimene on noh...noh et nüüd tal on minek.

N2:... Vot selliseid asju ma ei tea, aga alati kui inimene on hakanud surema, ma olen alati seda ette teadnud. Noh, ma teadsin seda. Et mingi ma ei oska öelda, et...ma ei tea, kas need just märgid on, aga noh ma nägin unenägudes ette eksle, et keegi peres sureb...Ma ei oska öelda, et mingitel juhtudel sa nagu midagi tead...

N4: ...No ma arvan, et neil on mingi...mingi...mingi jah, kindlasti midagi, aga ma ma ise nagu. Ma võib-olla ei oska märgata neid märke või, või ma ei ole väga võib-olla kokku puutunud või... Noh, mul on numbrite mingite numbritega seos pigem...Mingite numbrite kombinatsioonidega mul vahest mingi asi nagu tahab midagi öelda, et siis ma. Ja siis ma nagu pean aru saama, mis sellega öelda tahetakse. See on mul küll nagu minuga kaasas käinud. Aga see on ka ennem olnud, et võib-olla pärast seda. ..natuke on vist läinud võib-olla jah nagu tugevamaks see numbrite seosed ja need asjad, aga midagi mul nende numbritega on kogu aeg olnud.

N6: Iga inimene on tajuja kuid tavamõtted ja argipäeva sagin on häirinud kohati selgeid arusaamu. Inimesed, olles pea laiali ehk ei märkagi elu märke... kuid see, kel on aeg minna, läheb just temale mõeldud ajal, ei varem ega hiljem. Inimene tajub ette oma surma, palju on näiteid, kus ta justkui tunneb seda ning siis peatselt on ta siit läinud. See, kes sureb, ja kui ta jõuab oma nägemusi jagada, siis tagantjärele on ju palju näiteid.

Minu ema puhul- täpselt nädal enne tema siit lahkumist lendas mul must lind vastu akent ja kukkus maha. Mõtlesin endamisi, mida see küll tähendada võiks. Nädal hiljem oli vastus teada.

Minu puhul ma ei märganud selliseid nn ettekuulutusi ja polekski ehk pidanud? Olen ju elus ja terve. Kuid märke, mida elu saadab, on nagunii tohutult. Usun, et nn oomenid on ka suures osas põlvkonniti pärandatud, st suguvõsa mustritega kaasa antud uskumused, mida isegi oma rakumälus esivanemate pärandatud genoomiga kaasas kanname, aga tunne ongi see, millest juhinduda. Sisetunne, intuitsioon, mitte pelgalt mõte või kelleltki kaasasaadud uskumus. Elu lihtsalt suhtleb meiega pidevalt ja meil tuleb seda märgata, osata õppida aru saama ja ühe jaoks tähendab üks asi ühte, teisele hoopis midagi muud.

Huvitaval kombel seostati kahel korral surma koputustega uktsel.

N2: *Ma ei teadnud tädi surmast ja kui üks õhtu me olime perega kodus ja keegi koputas ukse peale kolm korda. Teen ukse lahti ja mitte kedagi ei ole. Kõigepealt piilusin silmaaugust, vaatasin, et kedagi ei ole, tegin ukse lahti, kedagi ei ole ja panin ukse kinni ja mõtlesin, et ütlesin veel lastele, et huvitav, et kes meil ära suri...*

N5: *Kui ma kuulen näiteks võibolla uksele koputust, et siin ma selles mõttes võibolla küll..ma ei tormaks teda avama, et nad ei soovita teda avama minna. Et sa teed ukse lahti ja seal kedagi ei olegi, et, et siis siis on noh, ma ei tea, öeldakse, et, et on võibolla jama majas.*

Kaks informanti sidusid peresisese surma peatse sünniga:

N4: *... et kui suguvõssa sünnib üks laps, siis keegi peab ära minema. Vanemad eest. Aga see on küll minuga kaasas käinud. See on küll nii kummaline, et iga mu lapse ootamise ajal on keegi ära surnud...lähisugulastest, selles suhtes et kas vanaisa või vanavanaisa või vanavanaema kuskil niimoodi. Vot see on ainuke asi, mis ma praegu mõtlen, see on minuga kaasas käinud.*

N3: *Näiteks on perekonnas, et kus üks sureb..noh, sureb nagu-üks laps ära, noh ütleme et mingi õnnetus või haigus või mis iganes...ja-ja siis ta võib minna nagu..nagu uuesti sündida lapsena, noh, tuleb sinna et samasse perekonda.*

Lisaks surma ilmnemisele kirjeldati kolmes intervjuus põgusalt ka surma kui sellise kohalolu ning olekut, millest kahes kirjeldati ka surma ja suremisega kaasnevaid aistinguid:

M4: *Tead ühtepidi mulle meeldib sellest rääkida, sest see nagu kulutab seda ära...et mida rohkem ma räägin seda rohkem ta muutubki mingiks jutuks ja ei ole enam...aga teistpidi, ikkagi kui ma seda maja meelde tuletan, kus ma seal olin, siis ma jälle tunnen selle maja vastikut lõhna ja...ja ühesõnaga....kõik see tuleb kuidagi meelde. Seal-seal oli veel siukene asi et..et kõik toit muutus mõruks...Ükskõik mida ma sõin-või püüdsin süüa...ma tundsin küll selle asja maitset, aga sinna oli nagu mingit väga vastikut..mõru asja peale raputatud, et see kõik oli erakordselt jälk. Ja õieti nagu süüa ei saanudki-ja kuidagi see maitse tuleb meelde ja..ja kõik-kõik.*

M3: *Ülejäänud aeg oli, oli tunda, et need, kes minuga seal tegelesid..neil oli siuke vastik hais oli juures. Ma ei ütleks, et lihtsalt mädanemise hais või mingi laibahais..aga nagu mingi surmahais. Külma hingus kuidagi...jällegi, et mitte nagu tuul oleks puhunud või mingisugune, aga lihtsalt kuivad minu taga või lähedal seisid, ma nagu tajusin nagu kõlmkapiuks oleks lahti..Mingisugune heli oli nendega kaasas...siukene mingi kõrge pinisev siukene heli. Noh, täpsemalt ma isegi teagi, aga lihtsalt hästi kõrge heli..nagu vastik siuke pinin.Mitte kõvasti, aga nagu tajutavalt. Ja samas ma vaatan neile otsa...täiesti tavaliselt need töötajad, mehed-naised. Medtöötajad, rinnasilt on rinnus, need haiglakitlid ja kõik asjad nii nagu on. Mitte kui midagi aru ei saaks, aga saab aru, et tegu on kurja vaimuga*

N2: *Et ma ei ole küll kindel, annaks jumal, et ma seda lähiajal ei pea, kuigi surmaga kohtudes, no ma sain ikkagi šoki kui ma käisin oma isa ärasaatmisel. Siis ma sain ikkagi šoki, ma tajusin surma kohalolu...surma, kui ma ei tea isiku või mingi sihukese. See oli mingi selline asi, mis mind ikkagi kohutavalt šokeeris...Et...See oli tajutav, see oli teist... ma ei tundnud mingit külma ega noh, nagu inimesed kirjeldavad, et on kõhe või külm, ei midagi sellist tundnud. Aga ma tajusin mingi teise energia kohalolu, mis minu jaoks oli kuidagi nagu midagi nii võõrast, et ma tundsin, et ma ei suuda sellega nagu kaua ühes ruumis viibida*

Arutelu

Järgnevalt üritan intervjuude tulemused ning eelnevalt püstitatud uurimisküsimused omavahel kokku viia kolmes osas, mille tõin välja ka töö eesmärkide uurimisküsimustena. Veel mainiksin ära, et kuigi töö esimeses osas mainisin ära erinevaid SLKde käsitusviise, ei käsitle ma kogemusi läbi nende, vaid tõin need välja selleks, et näidata, kuidas kogemuses esinevate elementide najal on kujunenud nii erinevaid lähenemisviise. Analüüsis tuginesin järgnevale:

1. Milline kogemus inimestel oli olnud ja mis seda põhjustas? Millised elemendid seal ilmneshid ning kuidas need sobituvad üldisesse SLKde käsitusse ning kas see kogemus mõjutas surmahirmu?
2. Mis üldse saab peale surma? Kuidas see on seotud inimese vaimse maailma või tõekspidamistega.?
3. Kuidas kandub sealpoolne siis siinpoolsesse. Kas kogemustes nähtu/tuntu najal seostab informant surmaga kindlaid märke või sümboleid, mis võiksid seesvaataja pilgu läbi anda aimu surma (või lõplikuse) olemusest.

Tehtud kümne intervjuu surmalähedaste kogemuste hindamise tarvis vaatlen intervjuudes välja tulnud kogemuste kirjeldusi Raymond Moody tutvustatud elementidele tuginedes.¹² Kõigist tehtud intervjuudest saan siin käsitleda vaid kuut, sest kahel juhul oli tegemist surmalähese kogemusega (N1; M4) ning kahel informandil puudub kogemusest mälestus (M1; M2). Kuna elu-ülevaadet ei kirjeldatud üheski intervjuus jätan selle analüüsist välja. Selles, kas see on eestlaste eripära või lihtsalt juhuslikult ilmnenu asjaolu ei ole ma kindel, kuid taaskord kavatsen sellele läheneda magistritöös.

¹² Vt ptk 1.2

Järgnevalt toon tabelis välja elementide esinemise kuues kirjeldatud surmalähedases kogemuses:

	Positiivne kogemus	OBE	Valgus ja valgusolendid	Tunneli/lehtri kogemine	Surma-hirmu taandu-mine
N 2	<i>Hästi rahulik, noh niisugune noh sihukene tõesti selline rahu, et sind ei kõiguta mitte miski,</i>	<i>ma olin iseenda kohal.</i>	<i>Puudus, aga kirjeldas valgusvihku, mis ilmnes palvetamisel.</i>	<i>puudus</i>	<i>puudus</i>
N 3	<i>Seal oli-seal oli nii hea olla!</i>	<i>ühel hetkel, mul hing läks seest välja.</i>	<i>et tohutult palju oli seda roosat valgust ja seal... ... need elanikud või olevused...inglid või mis iganes hinged...või mis iganes need olid, et kõik olid valges.</i>	<i>Ma läksin nagu...see oli nagu ma oleks läinud kuskilt mööda treppi ülesse.</i>	<i>Ja võibolla selle-pärast ma nagu noh, surma ka nii öelda et ei karda, et sest...ma olen seda juba korra kogenud</i>
N 4	<i>...et niuke muretu, valutu ja hea tunne oli.</i>	<i>...ja siis ma mäletan seda, et kuskile läksin.. .kuskil nagu hõljusid omaette,</i>	<i>...ja mingit valguskiirt ka nägin, et kuhu poole minna..</i>	<i>puudus</i>	<i>...ma vahest mõtlen ikka, et see surm võib-olla ei olegi nii hirmus, et päris</i>

					hea oli olla ju
N 5	Et see oli nagu tõeliselt äge, seal oli äge olla.	Kirjeldas sealpoolset...	...siis mingisugune mõnus soe...ja siis sa näed selliseid erinevaid värvitoone. Et meil looduses selliseid toone ei ole. Et mina ei oskaks sellises mõttes neid kirjeldada...	See on nagu hästi huvitav, et sa saad iseendaga mõelda, arutada nagu mõttes teed. Ja sa ikka näed asju,, et sa näed seda, et kõik oli niisugune valge, niisugune pehme tundus olevat nagu pilve sees	selle koha pealt mina näiteks nagu surma ei karda, et ma tean, mis mind ees ootab, et seal on tõesti nii äge...
N 6	sul on nagu see tunne, et Oo, ma tunnen ennast praegu nii hästi. See tunne on hoopis...see tunne on nii suur. See on lihtsalt nii võimas. See, mida meie aju ei suuda hoomata, mida paljude aju ei suuda hoomata	Kirjeldas sealpoolset...	ma nägin nagu, nagu päikest kuskil taamal.. Ta oli nagu särav päike, aga ta ei olnud pimestav... Ja ta oli hästi soe ja...ja armastas	Ma mäletan seda ruumi. See ruum oli nagu läbipaistev, aga ta oli süsimust	peale surma- lähedast kogemust ei ole mul mitte mingi- sugust hirmu surma ees..
M 3	Teisest päevast alates kogu see experience või nagu kogemus muutus piinamiseks. Ehk siis hakati minuga tegema igasuguseid füüsilisi piinamisi, psühholoogilisi, hakati usku küsitama...valetama, ühesõnaga...kõike halba, mida, ütleme ikkagi vaenlane saab ette kujutada hakati tegema.	Aga ma mäletan, kuidas ma nägin korraks ennast kõrvalt, ma nägin, et ma olin seal haigla-voodis Tartus. Ma ei liigutanud end, Arst ja medõed...või keegi oli nagu seal ja mingisugune sagimine nagu oleks olnud...	siuke vastik hais oli juures. ...Külm hingus kuidagi...Mingisu gune heli oli nendega kaasas...siukene mingi kõrge pinisev siukene heli. Noh, täpsemalt ma isegi teagi, aga lihtsalt hästi kõrge heli..nagu vastik siuke pinin	Puudus	Puudub info

Kuuest kogemusest viis olid positiivsed ning üks oli negatiivne kogemus. Enimesinenud elemendid olid kehavälisus, tugev positiivne (või siis negatiivne) tunne ning valguse värvide või valgusolendite kirjeldus. Kehavälisus ilmnas mitmel korral, kui kirjeldati meelestatut füüsilist valu, mis haakub hästi Greysoni käsitlesega, milles OBE ilmneb kaitsekonstruktsioonina raske läbielamise taustal.

Surmahirm taandus viiest intervjuueritavast kogemuse najal neljal, üks informant tegi surmahirmuga rahu pärast pikemat kokkupuudet surijatega. Tunnelis, lehttris või siis ruumis olemist kirjeldati kolmel korral (N3; N5;N6) ja kolmes kogemuses esinesid kõik viis elementi (N3;N5,N6), ühes kogemuses vaid kaks (N2) ning teises neli (N4). Negatiivses kogemuses (M3) esines samuti kolm elementi, millest siis kehavälist kogemust kirjeldati samalaadselt teiste informantide kogemustega, küll aga said teised esinenud elemendid negatiivse mõõtme- tugeva positiivse tunde asemel oli informandil negatiivne ja valgusolendite asemel põrguolendid. Samas kirjeldas ta ka jumalikku sekkumist.

M3: Et ühesõnaga, mina arvan, et see võis põhimõtteliselt ollagi kas ingel või lihtsalt noh...kogu selle kogemuse praktiliselt ainukene kord, kui keegi appi tuli.

Küll aga peab mainima, et ei saa negatiivses kogemuses käsitleda surmahirmu kadumist, kuna intervjuu jäi poolikuks.

Analüüsis juhindun asjaolust, et ka teaduskirjanduses on toodud välja asjaolu, et igas SLKs ei pruugi kõiki elemente esineda, mistap ei saa ma elementidele tuginedes järeldada, et tegemist on rohkem või vähem legitiimsete kogemusega. Küll aga joonistub siin välja surmahirmu ning kogemuses esinenud elementide dünaamilisuse seos. Kogemustes, milles ilmnas rohkem elemente, kirjeldati surmahirmu kadumist, kuid kogemuses, milles esines vaid kaks elementi ei kirjeldanud informant surmahirmu kadumist kogemuse järgselt. Kuue tehtud intervjuu põhjal järeldaksin, et kuigi elementide esinemist ei ole igas kogemuses täheldatud (mida tõestab ka kahe informandi M1, M2 kogemuse puudumine), on nende elementide esinemisel ning surmahirmu kadumisel siiski mingi seos. Tooksin juurde ka M1 ja M2 vastused surmahirmu kohta, milles nemadki nentisid, et surmahirm kogemuse järgselt ei kadunud. Niisamuti ei kadunud surmahirm ka informantidel, kellel oli pelgalt surmalähene kogemus.

Täheldaksin siinkohal, et surmahirmu taandumise/kadumise vahel tundub olevat otsene seos just valguse/valgusolenditega kohtumisel. Nimelt, tuginedes taaskord informant N2 näitele, kes kirjeldas järgnevas näites kõrgema jõu kogemist, mida ta seostab oma SLKga ning just kehavälise helge tundege. Küll aga on selles kirjelduses lisandunud ka valgus ning jumala kohalolu tundmine.

Usku seostab ta ka enese surmahirmu kadumisega.

N2: Kui ma nägin seda, kui palju see usk mõjutas, et mismoodi nad uskusid, et mis saab edasi. See nende häälestus sellele elu lõppemise teekonnale, et see kõik niivõrd puudutas mind. Pigem ma sealt sain sellise kogemuse, et surm on vist küll selline asi, mida kartma ei pea.

...

N2: Või kui ma olen olnud mingisuguses väga nagu sügavas palves, siis sa koged, sellist tunnet, et ma saan aru, et ma ei veni pikemaks, aga ma kogen seda nagu ma veniksin pikemaks ja, või tõusaksin nagu maast nagu lahti. Noh, füüsiliselt ma näen, et see ei ole võimalik, mu jalad on ikka maa küljes kinni, eksole, aga mu keha nagu muutub kergemaks nagu valge vati sisse kaob. Niisugune valge pehme vatine siukene, ja järjekordselt alati on nagu selline helgus, kerge rahu või selline noh, mingid teatud ühesugused mingi üks muster, noh, kogu aeg nagu kordub, et sa saad aru, et ma olen jälle jumala ligiolus.... kogesin seda (kõrgemat kohalolu) ja ja kuigi oli suhteliselt veel noh, ei olnud päris valge veel, oli natukene veel hämar, sest tegelikult tekkis selline tunne lausa reaalselt, ma vaatasin maha, lumi oli maas. Aga nagu oleks valgusvihk minu ees käinud, ma sain aru, et see on minu peas rohkem pigem, aga tee oleks nagu valgustatud olnud, ja jällegi seesama assotsiatsioon, et sa muutud kuidagi kergeks ja õhuliseks. Et justkui nagu jalad ei puuduta maapinda. Et ju siis oli mingi selline oluline palve, et noh. Ma ei usu, et jumalal on ebaolulisi palveid, aga ju on mõned palved, võib-olla enda poolt siis sellised, kuhu rohkem võib-olla ma ei tea, väge või ma ei tea, mida sisse panete, ma ei oska öelda.

Esimese uurimisküsimuse järel tundub mulle, et surmahirmul on mingit sorti seos jumaliku valguskehastusega kohtumisel, ning sellele hüpoteesile kavatsen kindlasti magistritöös keskenduda.

SLKde elumuutva väärtuse hindamisel kõrvutaksin elumuutvusaspekti Noyesi kolmeetapilise SLKde käsitusviisiga, milles transtsendentaalsesse sfääri jõudmisega võivad kaasneda tajumuutused ning väärtussüsteemide muutused.

Neljal juhul oli tegemist olukorraga, milles elus toimunud muutusi mõjutas lapse saamine, kuid kahel juhul (N2;N3) arvati siiski ka kogemusel olevat oma roll, ning informandid N1 ja N2 tõid välja ka kogemuses toimunu ülekandumise lapsele. Niisamuti muutusid neljal juhul ka inimeste väärtushinnangud ning senise käitumise ümberhindamine (M1; M2; M3; M4). Spirituaalset tärkamist ning enese harimist selles valdkonnas täheldasid informandid N3; N5 ja N6. Niisamuti täheldasid neli informanti eneses kas intuitsiooni tugevnemist või võimete avaldumist, kuid nende olemasolu mainiti olevat ka enne kogemust. Peale kogemust osati võimeid paremini kasutada ja

mõista (N3; N2; N4; N6). Informant N1 on saanud märke ka varasemalt, ning otseselt SLK puudumisega ei saaks kogemuse kui sellise mõju märkide tundmisega seostada. Küll aga on märgid ja jumalik sekkumine ilmutanud end just surmalähedastes oludes (avarii, lähedase surm ja riskante rasedus). Informant N5 ei maininud, et tal eelnevalt oleks võimeid olnud, kuid mainis märke ning tõi välja mõningad kokkusattumused, mis enne kogemust olid olnud, ning oma usu siis nendesse mitte nii juhuslikesse juhustesse.

Meesinformantidest ei täheldanud keegi, et oleks kogemuse järgselt kuidagi spirituaalsemate praktikate poole pöördunud. Kahel juhul küll mainiti, et usk jumalasse suurenes, kuid esoteerika ning sellega seonduv tekitas informantides pigem negatiivseid emotsioone. Ühel juhul täheldati pigem jumalas pettumist ja ühel juhul ei seostatud kogemust absoluutselt mingi kõrgema väärtusega. Mitte ühegi nelja meesinformandi puhul ei saaks rääkida esoteeriliste/spirituaalsete praktikate harrastamisest. Sellest tulenevalt, et spirituaalsuse poole pöördumine toimus just naisinformantide seas ning mitte ühelgi juhul meesinformantide puhul, võiks järeldada, et naised on kogemuste spirituaalsematele aspektidele altimad. Kuna kõik peale ühe naisinformandi on emad, tooksin eraldi välja ka egosurma seotuse sünnitusega, milles parapsühholoogiale tuginedes võib naine psüühika ülekoormatuse ajal kogeda siis surma-taassünni kogemust, milles leiab aset ka egosurm (Lahood, 2009: 175-176). Egosurma kogemuse transendentiaalses etapis peetaksegi just fundamentaalsete isiksusmuutuste põhjuseks.

Kuna informant N6 emastaatus ei ole teada, ei saa ma väita, et see on vaid sellega seotud, kuid viiel juhul tundus ilmnevat seos, niisamuti tuleks arvestada ka asjaoluga, et naiste ja meeste spirituaalsusele kaldumine kogemuse järgselt oli erinev. Seega kavatsen magistritöös läheneda ka sellele, et kuidas ja kas üldse on SLKd seotud spirituaalsusega ja kas sünnitanud naised on kogemustega kaasnevale spirituaalsele aspektile altimad, täpsemalt siis, et kas egosurm, mis leiab aset SLKde vältel on võrreldav egosurmaga, mis toimub sünnitusel. Samas olid kaks meesinformanti tugevalt kristliku taustaga, mistap võis spirituaalsust mõjutada ka konfessionaalne kuuluvus.

Konfessionaalne kuuluvus või tõekspidamised mängisid rolli kogemuste ning nendega kaasneva tõlgendamises ja nende seletamises, küll aga mitte ilmnenu elementides. Jumalaga seotusega saaksin tuua seose kolmel juhul, kus informant oli tugeva kristliku taustaga (N1; M2 JA M3), ateistliku taustaga informandid seletasid kogemust juhusega ega omistanud sellele kõrgemat väärtust, kuigi M4 puhul pöörduti

surmahirmus jumala poole, kuid pettuti. Ülejäänud informantide seas oli kristlus segunenud mõneti esoteeriliste praktikatega. Jumalikku kohalolu küll usutakse, aga usuti ning oldi vastuvõtlikumad ka esoteerikamaailmale (nt sensitiividele) ega seostatud seda jumalateotusega. Kuigi kogemused olid tõlgendatud vastavalt oma religioossetele tõekspidamistele, ei saaks tuua võrdusmärki ilmnenud elementide ja konfessionaalse kuuluvuse vahele.

Niisamuti tooksin välja ka seose vägivaldse, elupõletusliku või enesevaenuliku käitumisega, mille najal tõlgendati kogemust kui meeldetuletust sellest, et asjad saavad olla paremini, ning läbielatut põhjendatakse enesevihakamise ning negatiivsete mõtetega. Seegi on aspekt, millele võiks magistritöös läheneda seeläbi, et kas inimesed, kellel on nõ raskem minevik on kogemuse järgselt altimad olemuslikele muutustele, kuna antud projektis taolisi muutuseid täheldati.

Omamüüdi seoksin siin mõneti surmahirmuga, mille võrdsustaksin Tillich'i mitteolemise ärevusega ning SLKd seostaksin mitteolemise endaga ja mõneti seostaksin selle surmahirmu kadumisega, mida eelnevalt ka käsitlesin. Sellele, kuidas kandub sealpoolne siinpoolsesse, lähenesin omamüüdi kaudu. Täpsemalt siis selle kaudu, kas kogemustes nähtu/tuntu najal seostab informant surmaga kindlaid märke või sümboleid, mis võiksid seestvaataja pilgu läbi anda aimu surma (või lõplikuse) olemusest. Surmalähedastest kogemustest, kus seisti silmitsi olematusega, taandus surmahirm neljal juhul viiest. Surma kirjeldati kolmel juhul, millest üks kirjeldus oli negatiivse kogemuse raames (M3), üks surmaläheses kogemuses (M4) ning üks kirjeldus klassikalise SLK vältel (N2). Kolmel juhul kahest surmahirm ei taandunud, ning ühel juhul puudub lihtsalt informatsioon, et seda järeldada. Siia toon veel lisaks huvitava asjaolu, et informandid N2 ja M3 ei käinud otseselt kuskil sealpool, vaid ühel juhul oli informant omaenese keha küljes elulõngaga kinni, ning teisel juhul toimus kogu negatiivse kogemuse piinamisprotsess sealsamas haiglavoodis. Informant M4 ei ole teispoolsusega kokku puutunud ja on kogenud vaid surmalähesust. Niisamuti ei kirjeldatud kummaski kogemuses ei valguse nägemist ega selle muud ilmnemisviisi, millest järeldaksin, et kogemustes ei käidud piisavalt kaugel.

Kuna üldiselt kirjeldati surmajärgset ilusana, nagu ka analüüsi esimeses pooles mainitud sai, kõrvutaksin omamüüdi leidmiseks mitteolemise ängistuse surmajärgse mitmetasandilisusega, nagu kirjeldas ka Steiner. Sellest teatud tasandist mööda minnes,

kus kirjeldatakse valgust, nähakse kas paradiisi või tasandit, mis selles ängistuses siis lohutust pakub ning taandab hirmu mitteolemise ees. Taolisi tasandeid mainiti mitmel korral kas siis reaalsete tasandite, paradiisi või ''kohtadena, kus oodatakse oma aega, et uuesti sündida'' (N1; N3; N5). Informant N5 mainis taolisi tasandeid, millel saab käia end tervendamas ning kirjeldas ka totaalset läbilõigatust siinpoolsega:

N5:...Kuidas saada vaimuga kontakti ja kuidas sa lähed nagu sellest süsteemienergiast kõrgemale ja siis on mingisugused nagu erinevad platvormid, või et need ongi..nagu mulle tundub, et need ongi selles mõttes nagu, ütleme siin nagu kosmoses või nagu hästi kõrgel taevas, et on mingisugused erinevad kohad. Et kus sa saad nagu minna, et on roheline platvorm, kus sa saad käia ennast tervendamas. Või sa lood iseenda platvormi. Mul on platvorm, kus ma lähen kuldsest trepist üles, et on siuke nagu kuldne nagu maa...siis ma lähen ronin sinna peale, seal mingi oma pesa, et kus ma siis tunnen ennast hullult mõnusalt ja seal on ma olen sinna kutsunud kõik kokku siukesed hästi head inimesed...

Steineri astraalkehade rändega seotult võiks tuua paralleeli siis SLKdega, milles inimene on käinud piisavalt kaugel, et tema astraal- ja eeterkeha seguneks. Kuna ta tõi välja ka astraalkehade ja une seotuse, siis mitmeid kordi kirjeldati kogemust kui unenägu, mis aga ei olnud pelgalt vaimne. Idee poolest võiks sealpoolsete teadmiste najal, juhul kui on käidud piisavalt kaugel, siis siinpoolne hirm mitteolemise eest taanduda. Küll aga tõi Steiner välja otseselt elu panoraamvaate, mida üheski kogemuses ei ilmnenud, mistap ei saa Steineri teooriat täielikult omamüüdiga seostada.

Niisamuti lootsin, et informantide kirjeldustest tulevad välja sarnased märgid, mida surmaga seostatakse. See juhtus kahel korral, kui surma oomenina nähti näiteks koputust uksele. Märkidega seostati numbreid ning kuupäevade ettenägemisi, kuid otseseid surmailminguid, mis omavahel sarnanenud oleks, intervjuudest välja ei tulnud. Vaid ühel juhul usuti intervjuus näiteks toodud oomenisse kukkuvast käost, millega seoses mainis informant, et enne surma lendab lind (vares või kagu) akna taha. Kahjuks midagi rohkemat välja ei tulnud, kui vaid asjaolu, et magistritöös peaksin omamüüdile lähenema teisiti, täpsemalt rihitud mõõteriistaga

Kokkuvõte

Uurimustöö eesmärgiks oli saada selgust SLKde kohta Eesti kontekstis, täpsemalt selle kohta, mida surmalähedaseks peetakse ning kas need erinevad kuidagi üldisest SLKde käsitlest. Niisamuti oli plaanis saada aimu kogemuste pikaajalistest mõjudest ja sellest, kuidas surma ja surmajärgset siis nende kogemuste valgelt näha. Seda püüdsin avada omamüüdina, mille eesmärk oli leida sümboleid ja mustreid, mida kogemustega seostatakse. Lootus oli siis surma kogenute kirjelduses leida ühtne muster. Lisaks SLKdele lähenemisele just läbi eestlaste kogemuste, oli uuringu eesmärk pilootuuringuna luua põgus ülevaade SLKdega seonduvast maastikust, et koostada magistratöö tarvis küsimustik/intervjuu plaan, mis toetaks hüpoteesi, mida omakorda toetab tehtud pilootuuring.

Uurimiseesmärki toetasid järgmised küsimused:

1. Milline kogemus inimestel oli olnud ja mis seda põhjustas? Millised elemendid seal ilmsid ning kuidas need sobituvad üldisesse SLKde käsitusse ning kas see kogemus mõjutas surmahirmu ja edasist elu?
2. Mis üldse saab peale surma? Ja kuidas see on seotud inimese vaimse maailma või tõekspidamisega.
3. Kuidas kandub sealpoolne siis siinpoolsesse. Kas kogemustes nähtu/tuntu najal seostab informant surmaga kindlaid märke või sümboleid, mis võiksid seesvaataja pilgu läbi anda aimu surma (või lõplikuse) olemusest.

Kuna tegemist oli pilootuuringuga, milles tugineti välismaisele teadusmaterjalile, tuginesin intervjuudes ning uurimisküsimuste püstitamisel just sellele, eeldades, et eestlaste kogemused ei erine maailmamastaabis aset leidnud kogemustest. Empiirilise materjali kõrvutamisel teoreetilisega ilmsid küll mõned eripärad (näiteks ei esinenud üheski kogemuses elu ülevaadet, samas võis tegemist olla juhusliku kokkusattumusega), kuid üldiselt ei erinenud esinenud elemendid eriti teadusmaterjalis väljatoodutest. Asi, millele magistratöös rohkem tähelepanu pöörata, on surmahirm ning selle seotus kogemuse intensiivsusega – täpsemalt valguselemendi nägemise/kohtumisega, kuna sellel tundub olevat otsene seos ka omamüüdi kontseptsiooniga.

Surmajärgsusest ning selle seotusest inimeste tõekspidamistega tuli välja, et kogemuses nähtut ning surmajärgset tõlgendati enamjuhult oma konfessionaalse kuulumise järgi, küll aga täheldati paaris intervjuus, et spirituaalsuse poole pöörduti alles peale kogemust, seda siis kogemuste puhul, millele eelnes elupõletuslik või enesevaenulik käitumine. Spirituaalsuse poole pöördusid vaid naisinformandid.

Sellele, kas surm ning selle tõlgendamine realiseerub kuidagi igapäevaelus mustrite ja märkide näol, ma vastust ei saanud. Kolmes intervjuus tulid välja surmale eelnevad oomenid, mis kahel juhul olid samad, aga üldiselt mõtestati kogemuse järgselt lahti siis eelnevaid kokkulangevusi, mida tagantjärele nähti kui mittejuhuslikke. Samas ei toodud ülejäänud intervjuudes välja märke, mis kindlalt surmale eelneksid. Arvatavasti lähenesin sellele teemale valesti, kuna küsisin liiga suunavaid küsimusi ning omamüüdi peaks lähenema kuidagi teisiti.

Magistritöös on omamüüdi tarvis kasutada kindlasti ka kontrollgruppi, et siis näha, kas ja milline roll üldse SLKdel omamüüdi väljakujunemisel on. Niisamuti on tarvis teha ümber lisades välja toodud küsimustik. Selleks, et uurida omamüüti, on tarvis teha ümber just küsimustiku kolmas osa, et see ei oleks oma olemuselt nii suunav. Intervjueerimisprotsessiski ilmnes mitu olukorda, milles informant hakkas küsimuse najal mingisugustele ilmingutele seletust või tähendust omistama, mistõttu ei ole tegevust otseselt enam SLKst pärineva teadmiseга vaid hilisema tõlgendusega, mis on mõjutatud siinpoolsest, mitte aga sealpoolsest, mis aga on omamüüdi puhul just oluline aspekt.

Bibliograafia

- Bauer**, Eberhard. 1984. Criticism and controversies in parapsychology: An overview. *European Journal of Parapsychology*, vol 5 141-165.
- Becker**, Carl. 1997. The meaning of Near Death Experiences. *Life, Death and eternal hope*. Kyoto. 1-24
- Beauregard**, Mario; **O'Leary**, Denise. 2007. *The Spiritual Brain*. New York: HarperOne.
- Blacmore**, Susan. 1993. *Dying to live: Near Death Experiences*. Amherst: Prometheus.
- Filippo**, R. David San. 2006. *An overview of the Near-Death experience phenomenon*. Orlando: Kimball Publishing.
- Fox**, Mark. 2003. *Religion, Spirituality and the Near-Death Experience*. New York: Routledge.
- Freud**, Sigmund. 2000. *Sealpool mõnuprintsiipi*. Vagabund
- Greyson**, Bruce; **Bush**, Nancy Evans. 1992. Distressing Near-Death Experiences. *Psychiatry Interpersonal & Biological Processes*, 95-110.
- Greyson**, Bruce. 1983. The psychodynamics of Near Death Experiences. *The journal of nervous and mental disease*, 376-380.
- Greyson**, Bruce. 2006. „Near-death experiences and spirituality.“ *Zygon* 393-414.
- Grof**, Stanislav. 2006. *Viimane teekond; teadvus ja surma müsteerium*. Eesti transpersonaalne assotsiatsioon.
- Jansen**, Kathleen L. 1990. Neuroscience and the near-death experience: roles for the NMDA-PCP receptor, the sigma receptor and the endopsychosins. *Medicine Hypotheses*, 25-29.
- Jung**, Carl Gustav. 2017. *Mälestused, unenäod, mõtted*. Eesti raamat
- Käsnapuu**, Karl. 2015. *Surmalähedaste kogemuste uurimisel kasutatava heuristika rakendamine Tiibeti surnuteraamatule bakalaureusetöö*.

- Lahood**, Gregg. 2009. Secreting Religion: Perinatal Dynamics, Ego Death and 'Reproductive Consciousness' in Childbirth. *Australian Religion Studies Review*, 175.
- Lommel**, Pim van. 2006. Near-Death experience, Consciousness, and the Brain: A New Concept about the continuity of Our Consciousness Based on Recent Scientific Research on Near Death Experience survivors of Cardiac Arrest. *The Journal of New Paradigm Research*, 134-151.
- Long**, Jeffrey. 2014. Near-Death Experiences Evidence for Their Reality. *Missouri Medicine*, 372-380.
- Martia**, Charlotte; **Cassol** Helena; **Antonopoulos**, Georgios; **Charlier**, Thomas; **Heros**, Julien **Donneau**, Anne-Françoise; **Charland-Verville**, Vanessa; **Laureys**, Steven. 2017. Temporality of Features in Near-Death Experience Narratives. *Frontiers in Human Neuroscience*, 1-8.
- Noyes**, Russell. 1982. The human experience of death or, what can we learn from near-death experiences? *Omega*, 251-259.
- Parnia**, Sam; **Fenwick**, Peter. 2002. Near death experiences in cardiac arrest: visions of a dying brain or visions of a new science of consciousness. *Resuscitation*, 5-11.
- Ring**, Kenneth; **Cooper**. Sharon. 1997. „Near-Death and Out-of-Body experiences in the Blind: A study of apparent eyeless vision.“ *Journal of Near-Death studies* 101-147.
- Rivas**, Titus; **Dirven**, Anny; **Smit**, Rudolf H. 2016. *The self does not die*. North Carolina: IANDS Publications.
- Sabom**, Michael B. 1982. *Recollections of death: A medical investigation*. New York: Harper & Row.

Steiner, Rudolf. 2013. *Initsiatsioonitunnetus*. Tallinn: Premark,

Steiner, Rudolf. 2021. *Universe, Earth and Man: The kingdoms of Nature. Group-egos. The Centre of Man. The Kingdoms of Higher Spiritual Beings*—RSarchive.org, 6.08.1908 URL: <https://rsarchive.org/Lectures/19080806p01.html> (vaadatud 29.04)

Tillich, Paul. 2021. *Julgus olla*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Summary

NDE's and self mythology among Estonian people: a pilot study

The purpose of this study was to get a grasp on the situation of NDEs among Estonians, what they regard as a near death experience and whether these experiences differ from the generally used scientific definition of an NDE. In addition to that, the long term effects of these experiences and the idea of after-death in the light of an NDE was to be analysed. The latter was to be introduced as "self-mythology" the purpose of which was to find symbols and patterns which are associated with after death occurrences (and if they represented a glimpse of the afterlife) and to find whether these patterns can be analysed in a larger scale. In addition to giving an overview of near death occurrences among Estonians, this project also served as a pilot study to give an idea of the landscape of NDEs and to help build up an interview questionnaire for the upcoming masters' project, as well as to help clarify the bases on which the project shall be based on.

The main questions supporting the purpose of this study were:

1. Which experience people had and what caused it? Which elements appeared, how they fit into the overall scientific approach and whether this experience had any effect on further life.
2. What happens after death? And how it relates to one's spiritual world and beliefs.
3. How does afterlife transfer to the here-and-now? Do people associate any kind of symbols/patterns with death and the other side and how (if) they appear in everyday life after experiencing the other side? Does the informant believe into omens or symbols that seem to appear before death?

Since it was a pilot study, which relied mostly on foreign studies and scientific materials (there are no scientific materials based on studies conducted in Estonia) it was assumed that the Estonian cases are no different from the foreign ones. When comparing collected empirical data with the theoretical material, however, some peculiarities *did* appear, for example the panoramic life view did not appear in any of the 10 experiences, which might have been a coincidence, but overall the NDEs among Estonians did not differ from the ones represented in scientific materials.

One aspect which requires more attention in the upcoming master's project is the fear of death, and how it is related to the intensity of the NDE, to the element of light to be exact. The fear of death also relates to the idea of self-mythology. This fear seemed to have disappeared in 4 cases out of 6, and can be associated with the appearance of divine light element.

With respect to the idea of after-death and its connection to people's tenets, it appeared that the experience itself and the idea of after-death was interpreted according to one's confessional belonging, although it appeared in some interviews that people turned to spirituality after the experience. That appeared to happen when informants lived a self-sabotaging lifestyle pre-NDE.

My hypothesis of death and its interpretation being materialized in everyday life symbols and patterns was not answered. Despite the fact that three informants mentioned omens that appear before death (someone knocking on door), it wasn't until after the experience that people gave meaning to these happenings before their NDEs and specific symbols or omens that appear before were not mentioned. That might have been due to a wrong approach to this matter. The questions asked might have been too guiding to get an insight of people's self-mythology and a different approach should be used as well as a control group, to understand the role of NDEs in the formation of self mythology and understanding of what happens after this existence.

The questionnaire used should also be altered since my approach did not work as well as it should have – during the interviews many informants started interpreting something that happened pre-experience according to the question asked, which doesn't allow any insight to the interpretation of the experience itself and is rather affected by the learned ideas of everyday life.

LISA 1. Intervjuus kasutatud küsimustik

INTERVJUU PLAAN

Soojendus – saame tuttavaks! Uuringu tutvustus, informeeritud nõusolek.

1) Plokk: kogemuse lugu. **Rääkige palun täiesti vabas vormis oma surmalähikogemusest** ja kõigest sellega seonduvast, mida peate oluliseks rõhutada!

Ploki kontrollküsimused, kui informant ise nende asjadeni ei jõua:

- Mis asjaoludel kogemus aset leidis (trauma, haigus, spontaanselt jne);
- Mis tunded teid kogemuse kestel valdasid?
- Kuhu see kogemus teid viis? Oli see paik teile tuttav? Kohtusite te seal kogemuses kellegagi?
- Inimesed räägivad seoses surmalähikogemustega tihti tundest, et ollakse oma kehast väljas ja liigutakse läbi tunneli valguse poole. Kuidas teiega ses osas oli?
- Kui te tundsite end kehast väljas olevat, siis kuidas tundsite ära hetke, mil pidite tagasi tulema? Kuidas reaalsus end kogemuses ilmutas? Oli see tagasitulemine vabatahtlik?
- Kui hästi sobis kogetu teie senise arusaamisega maailmast ja elust?
- Kui hästi te mäletate oma kogemust võrreldes tavalise elu mäluga?
- Miks teil teie enda hinnangul see kogemus oli? Oli see juhuslik?
- Mida veel peate oluliseks seoses oma kogemusega rõhutada?

2) Plokk: **pikaajalised mõjud**

- Kas ja kuidas on teie elu ja te ise peale seda kogemust muutunud? Kuivõrd on kogetu mõjutanud teie arusaama sellest, kuidas elu elada võiks?? Kuidas on kogetu mõjutanud teie arusaama maise elu mõttest?
- Kas ja mil moel on kogetu muutnud teie suhteid ja suhtumist teiste inimestega?
- Kuidas on teie arusaam teispoolsusest, vaimsetest praktikatest ja religioonist kogemuse järgselt muutunud?
- Enamik inimesi kardab enamal või vähemal määral surma. Kas ja kuidas teie tunded ses osas oma kogemuse valgel on muutunud?
- Paljud surmalähikogemusi kogenud inimesed ütlevad, et neil on seoses sellega tekkinud mitte-tavalisi oskusi/andeid/võimeid. Kas olete seda ka enese puhul täheldanud? Ja kui, siis milliseid seesuguseid nähtusi?
- Vahel mainitakse seoses surmaga mitmesuguseid tähenduslikke märke ja endeid. Kuivõrd märkasite midagi sellist seoses oma kogemusega?
- On kirjeldatud, et tugevatele füüsilistele läbielamistele võivad ilmned teatud kogemuseelsed aistingud. Kui mõtlete tagasi enda kogemusele, siis kas ja kuidas teie keha ja vaim sellest eelnevalt märku andsid?

3)Plokk:omamüüt

- Mis inimesest peale surma saab? Kuidas kogetu teie arusaamu sellest on mõjutanud/muutnud? Kas inimestes on midagi, mis füüsilise keha kadudes alles jääb? Kust see pärit on ja kuhu läheb/hing?
- Kuivõrd vastas teie poolt kogetu teie varasemale kujutelmale surmast?
- On kirjeldatud olukordi, kus kogemuses kohtutakse „kõrgema jõuga.“ Mil määral arvate teie end olevat kohtunud sellise jõuga – kui üldse?
- Paljud inimesed seostavad surmaga mitmesuguseid endeid ja ilmutusi... Milliseid igapäevaseid märke-ilminguid te ise surmaga seostaksite- kui üldse. Ja kui, siis kas need kutsuvad teis esile ka mingeid emotsioone? (kui ei, siis näiteks käo kukkumine hoovis)
- Oma elule mõeldes...milliseid eredaid läbielamisi/kogemusi oma elust kõrvutaksite tähenduslikkuse mõttes surmalähikogemusega? (elumuutuvaid kogemusi, mis oma mõjult on sarnased selle kogemusega)
- Millisel hetkel inimene olema hakkab? Mis on teie esimene mälestus enesest? Millal teie hakkasite olema?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Annabel Parts

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa minu loodud teose '' Surmalähedased kogemused ja omamüüt: pilootuuring kümne intervjuu põhjal, '' mille juhendaja on Roland Karo reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Annabel Parts

29.04.2022